

GHENDTSCHÉ TYDINGHEN

**Tweemaandelijks Tijdschrift van de Heemkundige en Historische Kring
Gent V.Z.W.**

32e jaargang nr. 5

sept.-okt. 2003

INHOUD

- E. Ossieur: Het Memorieboek van Pastoor Roger Nottingham van de Gentse Sint-Niklaasparochie (1657-1690) - (Vervolg).	278
- Louis Maeterlinck: Inventaire Archéologique: De voorstelling in de tempel, door Pierre-Joseph Verhaeghen.	302
- Luc Devriese: Een Paus, twee Koningen, twee Graven en een Hertog aan de wieg van twee schamele Gentse wijken.	303
- Jos Clauwaert: Kroniek van een Vondeling.	313
- Pierre Kluyskens: De Baudelookapel.	316
-W.L. Braekman: Gentse maandkalenderverzen uit de vroege zeventiende eeuw (Vervolg).	324
- Hugo Collumbien: Gentse Memoriedagen: 20-21-22-23 Juni.	329
- Lodewijk De Vriese: Een kort grafschrift	341
- Bibliografie.	344
- Vraag en Antwoord.	345
- Kom 't huis	346
- Uitgaven van onze kring	347
- Dit bestaat niet meer	348

HET MEMORIEBOEK VAN PASTOOR ROGER NOTTINGHAM VAN DE GENTSE SINT-NIKLAASPAROCHIE (1657-1690) (vervolg)

109. - (f° 105) 6 augustus 1666. De adellijke familie van D. Theodorus Van den Meersche schonk aan de kerk een kamer van vijf wandtapijten op voorwaarde dat de pastoor en de kerkmeesters hen een vrije sepulture zouden toestaan aan de linker zijde van die van de pastoors in de kapel van de H. Maagd en dat geen enkele van deze tapijten ooit de kerk zou verlaten. Die vijf stukken worden geschat op 300 florijn. Zijn dochter Dla. Van den Meersche g. d. liet op haar kosten een sepulture maken aan de rechter kant van de ingang van de sacristie. Zij strekte zich uit onder heel de kapel, die nu die van de H. Drievuldigheid is. Daar werd haar vader begraven op 7 maart 1673. Hij had ook een gezongen jaargetijde gefundeerd en legateerde daarenboven 500 florijn voor de nieuwe op te hogen vloer.

- Theodorus Van den Meersche werd in de adelstand verheven op 3 aug. 1672 door koningin Maria Anna van Spanje die als regentes haar land bestuurde tijdens de minderjarigheid van haar zoon Karel II⁷⁶.

De kapel van de H. Maagd (of O. L. V. der Gewillige Slaven) was de askapel (kapel XVI). De kapel van de H. Drievuldigheid was in 1673, kapel XII⁷⁷. Voordien droeg de kapel in de zuidelijke transeptarm die naam⁷⁸ en was kapel XII de H. Kruiskapel. Ze wisselden van naam (Zie ook volgnummer 11). Blijkbaar werd aan de voorwaarden door Van den Meersche gesteld wat de graflocatie betreft niet voldaan zodat het dan ook weinig waarschijnlijk is dat de kamer wandtapijten er gekomen is.

110. - Op 13 augustus 1666 schonk Dla. Susanna Geslings, g. d., ter ere van het Allerheiligste een nieuwe expositietroon in papier maché (‘Thronum chartaceum’) en vier bloemen in dezelfde materie om in vazen te schikken.

111. - 14 augustus 1666. Kerkmeester Joannes Biervliet schonk aan de kapel van de Naam Jezus een nieuw glasraam met de insignes van zijn familie. De 300 florijn die het gekost heeft waren hem met die bedoeling gelegateerd door R. D. Paschasius Biervliet, priester en kanunnik van onze collegiale kerk. *Dit glasraam is verdwenen.*

112. - Op 20 augustus 1666 schonk N. D. Baron de Rodes aan de kapel van de H. Moeder Anna, in zijn hoedanigheid van deken van die broederschap, drie zetels voorzien van zijn insignes ten grieve van de celebrant en zijn assistenten. De novene van de H. Moeder Anna werd druk bijgewoond.

- Het mag verwonderlijk heten dat Nottingham de heroprichting in dat jaar, in

zijn kerk, van de confrerie van de H. Anna niet vermeld (omdat hijzelf er geen lid van werd ?). De voorname heren die zich als lid lieten inschrijven en waarvan enkele ter sprake komen zijn: N. D. Simon Rodrigues Devora baron de Rodes, heer van Terweeden etc. ; N. D. Carolus van Zevecote, heer van Sotschore (volgnr. 131); Jacobus Coornaert, deken van de confrerie (volgnr.131); N. D. Abraham Hoobrouck, heer van Asper, Zinghem en Axelwalle, thesaurier van Gent (volgnr. 131); C. D. L. Van de Sompele, advocaat bij de Raad van Vlaanderen; D. Aegidius van den Kerckhove, schepen, deken van de confrerie; Exp. D. Joannes van Dale, med. doctor (volgnr. 166); Christopher van den Houte; Magr. Jacobus Goetgheluck; Raphaël de Deyckere (volgnr. 136); Magr. Conrad de Moormeester; Adrianus la Mariscal (dezelfde als die van volgnr. 77 ?); Joannes Crombien, baljuw (volgnr. 118 & 177); Joannes de Grave fs. Nic.; Petrus van Saffele (volgnr.18 & 118); Gherat. van Loo fs. Jans Fred., Jan de Meyere, Pieter Strijnckx fs Michils, Jacobus de Meyere fs Jans)⁷⁹.

113. - Op 10 september 1666 schonk C. D. Petrus Billiet advocaat bij de Raad van Vlaanderen – hij is anno 1675 kerkmeester geworden - 18 muziekboeken voor het doksaal.

De plaats van het jaartal 1675 middenin een zin die handelt over een gebeurtenis in 1666 bewijst dat die noot minstens 9 jaar na de feiten in zijn memorieboek geschreven werd.

114. - 18 september 1666. Plechtige uitvaart van Judocus Van (der) Haghen, gewezen dismeester van onze kerk. Hij fundeerde een gelezen jaargetijde met broodbedeling.

115. - 26 september 1666. De kerk kocht een nieuwe kazuifel en twee dalmatieken aan, wit van kleur en met een rood kruis 'ex Pan' evenals twee daarmee overeenstemmende stola's en manipels. Zij zullen gebruikt worden in missen ter ere van het Allerheiligste Sacrament.

- Met 'ex Pan' heeft Nottingham vermoedelijk 'ex panno' bedoeld. Pannus kan zowel een linnen als wollen weefsel betekenen. Hij zal in ieder geval een ander soort weefsel op het oog gehad hebben als dit van de gewaden.

116. - 7 oktober 1666. De familie d. i. de erfgenamen van edele heer Oliverius Meyne sloten een overeenkomst met de pastoor en de kerkmeesters omtrent een nieuwe sepulture in de kapel zelf waar tegenover hun oude sepulture gelegen was. Van die laatste deden zij afstand ten voordele van de kerk (*welke kapel dit is wordt niet vermeld*). Zij betaalden daarenboven een opleg van 30 florijn en lieten er voor 96 florijn een nieuwe (houten) afsluiting plaatsen, voorzien van hun insignes. Terzelfdertijd lieten zij het glasraam herstellen en kochten van de kerk voor 84 florijn het nieuwe houten altaar dat daar stond en voorzagen die kapel van een jaarrente van zes florijn ten laste van de stadskas

om de decoratie ervan te financieren.

Volgens zijn grafmonument was Oliverius Meyne de zoon van Judocus en Judoca Utenhove, dochter van Joannes. Hij was greffier van de raad van de aartsher-togen en ontvanger-generaal van de imposten (d. i. alle inkomende rechten of accijnsen) in de streek van Gent. Hij was gestorven op 12 oktober 1611.⁸⁰

117. - (f^o 106) 6 december 1666. De devotie tot Sint-Niklaas werd met een plechtig octaaf onderhouden. Het waren de pastoors van de stad die celebreeerden.

118. - Op 13 februari 1667 werd een aanvang gemaakt met het plaatsen van de kandelabers voor de beelden van de apostelen in het schip van de kerk. Pastoor Nottingham schonk de eerste ter ere van de prins der apostelen, Joannes Crombien handelaar in de Korte Munt de tweede, Da. Catharina Cecilia d'Hondt grote weldoenster van onze kerk de derde, Petrus Van der Saffel van de Korenmarkt de vierde, C. D. Speeckaert advocaat in de Raad van Vlaanderen de vijfde, Henricus Blanckaert bakker Te Putte de zesde, Dla. Susanna Geslings g. d. de zevende, Dla. Maria Beerleer g. d. de achtste, de kerk de negende en de tiende en de weduwe van D. Van der Haghen de elfde en de twaalfde.

119. - Op 21 mei 1667 stierf Da. Catharina de Potter zuster van D. Joannes de Potter. Zij liet aan de kerk het kostbaar zijden baarkleed evenals de wollen onderlegger die voor haar uitvaart gediend hebben. Allebei zijn ze voorbehouden aan haar erfgenamen.

120. - 23 mei 1667. Eerste dag van een serie plechtige missen ter bestrijding van de pest, niet zonder groot voordeel voor de kerk. De bewoners van de gebuurten van onze parochie stroomden samen om de mis bij te wonen en offerden per gebuurte een waskaars.

121. - 3 Juni 1667. Tot hiertoe hebben de kapittelheren veel moeilijkheden gemaakt voor de was van de kaarsen, die na de begrafenis van kanunniken en kapelannen overbleef. De heren van het kapittel eigenden zich die toe hoewel de pastoor en de kerkmeesters staande hielden dat die de kerk toekwam. Van-daag bij de uitvaart van R. D. Adriaan Adriani, kanunnik van onze kerk lieten zij voor het eerst de resterende was van de flambeeuwen aan de kerk maar niet die van de kandelaars en ook het offergeld niet (zie ook volgnr. 105).

122. - Op 26 juni 1667 vond de plechtige uitvaart plaats van D. Aegidius Bil-liet. Hij was gedurende meer dan 20 jaar kerkmeester en een grote weldoener van onze kerk. Hij heeft ons een klein orgel geschonken, 300 florijn voor de oprichting van het hoogaltaar en betaalde evenveel voor een vrije sepulture in de kapel van de H. Maagd. Hij bewees de kerk veel weldaden en ook zijn erfgenamen doen dat nog dagelijks.

- *Op een epitaaf wordt hij Edele Heer Aegidius Billet genoemd gestorven op 24 juni 1667, gevolgd door zijn geliefde echtgenote op 9 augustus 1676. Onder dit epitaaf lagen op het einde van de 18e eeuw nog 9 witmarmeren grafstenen met de namen van hun kinderen, gestorven tussen 1667 en 1683.*⁸¹

123. - Op 3 september 1667 werd het lijk gevonden van D. Alexander de Reux, kanunnik van onze kerk. Hij verdrong rond middernacht in de Leie aan de Korenlei tegenover de kelder 'De Vogelsangh'. Dat overkwam ook R. adm. D. kanunnik Delval, deken van het kapittel, één van zijn voorgangers in zijn kanunnikdij. Ik denk dat dit gebeurde op 4 juni 1645.

124. - (f° 107) 26 februari 1668. Uitvaart van David Van der Bist, grafdelver van onze kerk. In zijn plaats is Nicolaus Tondou gekomen die zich echter nog lange tijd niet van die functie kan kwijten. Voorlopig gebeurt het werk door Cornelius Stommans die daarvoor geen opdracht gekregen heeft van de pastoor noch van de kerkmeesters.

125. - Op 18 april 1668 werd de uitvaart gecelebreerd van Franciscus Langsweert. Hij legateerde aan de kerk een jaarrente van 24 florijn om jaarlijks 20 missen te celebreren ter lafenis van zijn ziel. De bisschop van Gent regelde op 5 mei 1670 het gebruik ervan als volgt : 10 stuivers voor een mis, 10 stuivers per jaar voor de koster en twee florijn per jaar voor de kerk als vergoeding voor de waskaarsen, de wijn en de decoratie. De rest moest aan de armen besteed worden onder de vorm van broden.

- *De jaarlijkse verplichtingen die op het legaat rustten bedroegen dus : (20 X 10) + 10 + 40 stuivers = 250 stuivers of 12 florijn en 10 stuivers. Er bleven dus 11 florijn en 10 stuivers over voor de broodbedeling.*

126. - Op 16 april 1668 legateerde Dla. de weduwe van Joannes de Wale aan de kapel van de H. Moeder Anna 300 florijn voor de decoratie ervan. Deze som werd overgemaakt aan Anna Manilia, die zorg draagt voor deze kapel.

*Die 'Anna Manilia' werd jaren later begraven onder een witmarmeren zerk waarop een grafschrift in verzen : D. O. M. Hier onder den marmeren zerk / In Pharaildis waerde kerk / Ligt een joffrouw met goede faem / Anna Manilius met naem / Die deugdzaam was en goed van aert / Sij stierf den thienden der maend maert, / Het jaer hier onder is te zien / Gheen mensch en can de doodt ontvlien, / Heeft jaeren acht mael thien gheleeft, / En een daerbij. O Christus gheeft / Aen haere ziel des hemels rust, / En laet haer pijnen sijn gheblust. Jaerschrift : ... (onleesbaar) / overleden 10 maert...*⁸²

Haar uitvaart werd gecelebreerd op 12 maart 1702 met de hoogste dienst, weet het parochieregister.

127. - 13 augustus 1668. Omwille van de pest die in heel de stad rondwaarde

werden gisteren de heilige relikwieën van de heilige bisschop Macharius ter verering in de kathedraal opgesteld en vandaag in een plechtige bidprocessie naar onze kerk gebracht en 's avonds even plechtig naar Sint-Baafs teruggevoerd. Hetzelfde gebeurde voor de vijf andere parochiekerken. Vóór die datum werden in onze parochie vijf huizen aangestoken : op de plaats Te Putte stierf in april huisvader Livinus Vincent en zijn dochter, in de Mere werden drie families besmet en één aan de Ketelpoort. Zeven personen zijn eraan gestorven.

- Het gaat hier om de laatste grote pestgolf die de Zuidelijke Nederlanden en ook andere landen teisterde van 1667 tot 1669.

128. - 2 september 1668. Van de besmettelijke ziekte (*de pest*) stierven: R. D. Christophorus Van den Houte, onderpastoor van Sint-Baafs, afkomstig van onze parochie. Dit gebeurde om tien uur 's ochtends en om halfnegen 's avonds stierf onze onderpastoor D. Jacobus Uijtterschaut. Hij legateerde aan de kerk 100 florijn, (*in de rand* : die de kerk nooit ontvangen heeft bij gebrek aan middelen). De 14e dezer overleed R. D. Dominicus Custerman afkomstig van Leuven, onderpastoor van Sint-Salvator, een man waarop aller hoop gevestigd was.

129 - 10 september 1668. In opdracht van de heren van de magistraat werd in heel de stad een collecte gehouden. Enkelen van hen namen ook deel aan die actie evenals de pastoors die hun respectieve parochianen vergezelden. In onze parochie bracht dit 216 florijn op in de voormiddag en 168 in de namiddag.

- De hoogbaljuw en de schepenen van de Keure hadden in hun vergadering van 29 augustus⁸³ besloten een 'itterativen ommeganck te laeten geschieden door de voors(eijd)e heeren beneffens de pastoors ende kerckm(eeste)rs tot alimentatie ende onderhoud van de aerme ghepestifereerde persoonen gaende langs de straeten bedelen met haerl(ieden) roetiens in de handt'. M. a. w. de hoogbaljuw, de schepenen, de pastoors en de kerkmeesters moesten langs de straten geld gaan inzamelen en daarbij verschillende malen (iteratief) langs dezelfde straten gaan wat Nottingham oploste door een rondgang in de voormiddag en een in de namiddag te doen. Zij werden ook verzocht een lijst te maken van de huizen die besmet waren met de pest en te noteren hoeveel mensen in die huizen nog in leven waren teneinde 'de penningen behoorlijk te connen distribueren'. Welke de betekenis is van roetiens (roetjens = kleine roeten, stokjes of twijgjes) is niet duidelijk.

130. - Op 11 september 1668 werd de plechtige uitvaart gecelebreerd van D. Joannes Biervliet, vierde kerkmeester van onze kerk. Hij werd begraven in het koor.

Op zijn witmarmere grafzerk staat zijn sterfdatum : 9 september. Zijn echtge-

*note Joanna van Larebeke stierf op 9 augustus 1679 en werd in zijn graf begraven*⁸⁴.

131. - Op 28 september werd R. D. Uijterschaut opgevolgd door Antonius Van Dale, baccalaureus formatus in de theologie, geboren in onze parochie.

132. - Op 5 november 1668 werden de nieuwe kerkmeesters verkozen: N. D. Sevecote, heer van Sootschore was de opvolger van C. D. Speeckaert eerste advocaat bij de Raad van Vlaanderen; N. D. Abraham Hoobrouck heer van Asper, Zinghem en Axelwalle kwam in de plaats van secretaris D. Joannes Odemaer zaliger; Joannes Van (der) Haghen advocaat bij de Raad van Vlaanderen kwam in de plaats van Joannes Biervliet en D. Jacobus Coornaert verving D. Aegidius Billiet. D. Joannes Potter bleef. D. Sevecote is surnumerair en bekleedt die functie honoris causa en als hulpkracht.

133. - (f° 108) 21 november 1668. Maria Anna de Reijs, dochter (sic), schonk een gouden ring bestemd voor het Allerheiligste Sacrament. Zij zal aan de monstrans hangen aan de hand van een engel.

134. - 3 januari 1669. De kapittelheren brachten uit de kapel van Sint-Veerle zes grote bronzen kandelabers en een kruis naar de parochiekerk terug. Zij behoren tot het hoogaltaar en hadden meer dan 16 jaar in hun kapel gestaan.

135a. - 25 januari 1669. Zonder concursus kreeg ik het pastoraat van Lokeren in het Land van Waas. Met de zegen van de bisschop 's anderendaags. In het vooruitzicht van de droefheid en de ontredde van mijn parochianen bij dit afscheid heb ik geoordeeld daaraan te moeten verzaken.

135b.-13 februari 1669. Een orkaan deed de (*tuin*)muur van de pastorie aan de kant van de straat tegen de vlakte gaan. Op 25 juni 1672 werd hij heropgebouwd tegelijkertijd met een nieuwe houtloods.

136. - 12 maart 1669. Plechtige uitvaart van dismeester Rafaël de Deijcker, een opperbeste parochiaan en een geducht man. Hij legateerde 24 florijn aan de kapel van de H. Anna.

137. - Op 27 maart 1669 stierf R. ampl. D. Joannes Melis, licentiaat in de beide rechten. Hij was acht jaar lang proost van deze kerk. In 1661 namelijk werd hij met deze functie bekleed. Hij celebreerde zijn Eerste Mis op 21 mei van het jaar daarop in aanwezigheid van de bisschop van Gent Van den Bosch, van de proost en de deken van het Sint-Baafskapittel en van verschillende andere notabelen zowel leken als geestelijken. Zijn uitvaart werd de 30e gecelebreerd door de deken van onze collegiale kerk. Hij legateerde 120 florijn aan de kerkfabriek en 4800 florijn aan de armen van de stad. Met de besteding daarvan werden de pastoors van de respectieve parochies belast. Zij hebben die som

echter nooit ontvangen. Aan de zangers van de kerk liet hij na wat de ontvangers Scheerlinck en Crombeen verplicht waren hen te geven. De kerk kon zich voor de eerste maal verheugen in een vreedzame recuperatie van de resterende was van de uitvaart.

Hij werd begraven in het koor in een 'gemetste sepulture' ³⁸.

138. - Op 9 april liet de wapenkoning zijn (*Melis'*) insignes die in het koor hingen verwijderen. Voordien was iets gelijkaardigs gebeurd met de insignes van Er. D. Georges Baronage proost van onze kerk, die uit zijn grafsteen gekapt werden (*zie volgnr. 6*) Zij gebruikten die zonder dat zij noch hun familie daar recht op hadden.

139. - Op 26 mei 1669 wijdde en mijterde Ill. D. D'Allamont bisschop van Gent in zijn kapel in de Sint-Baafskathedraal de aartsbisschop van Tuam in Ierland. Dit gebeurde met de assistentie van Ill. D. Petrus Talbot aartsbisschop van Dublin en primaat van Ierland. Die laatste was kort voordien, op 12 mei, door Ill. D. Capelle bisschop van Antwerpen in die stad gewijd wat gebeurde met de assistentie van de bisschop van Namen Ill. D. Grobendonck, de bisschop van Gent en de bisschop van Ferns, Nicolaus French. Die laatste was eveneens aanwezig bij de wijding van de aartsbisschop van Tuam.

- Het was Jacobus Linch die door bisschop d'Allamont tot aartsbisschop van Tuam gewijd werd. De twee assistenten waren de aartsbisschop van Dublin en de bisschop van Ferns Nicolaus French ⁸⁵. Die laatste had een bewogen leven achter de rug toen hij in Gent arriveerde. Bisschop van Ferns (Ierland) gewijd in november 1645 was hij voor de kerkvervolging gevlucht in 1651. Hij was daarvoor hulpbisschop geweest van de aartsbisschop van Compostella (Spanje) van 1652 tot 1666 en van de aartsbisschop van Parijs van 1666 tot 1668. Te Gent nam hij dezelfde taak waar en was door Mgr. d'Allamont in zijn residentie opgenomen⁸⁶.

- Ignace Augustin de Grobendonck was in 1666 tot bisschop van Namen benoemd en werd op 9 jan. 1680 als bisschop van Gent geïnstalleerd.

140. - Op 1 december 1669 wijdde de bisschop in zijn huiskapel Oliverius Plunket tot aartsbisschop van Armagh en primaat van Ierland. Dit gebeurde met de assistentie van RR. Adm. DD. Petrus Roose en Joannes Lamonier, respectievelijk proost en deken van Sint-Baafs. *In de rand* : Op 1 juli 1681 was een roemvol martelaarschap zijn deel. Hij werd te Londen opgehangen en gevierendeeld.

- Aan de wijding van Oliverius Plunket hadden normaliter twee bisschoppen moeten deelnemen. Als dit niet makkelijk kon gebeuren mochten, krachtens een breve van paus Clemens IX, twee kerkelijke waardigheidsbekleders hen vervangen. Na mij, schreef bisschop d'Allamont naar Rome, bekleeden de proost

en de deken van het Sint-Baafskapittel de hoogste waardigheid⁸⁷.

Oliver Plunket (°1629) vertrok in de loop van het jaar na zijn wijding naar Ierland. Hij reorganiseerde er zijn aartsbisdom (Armagh) dat zoals geheel Ierland na een langdurige repressie veel geleden had. Alles ging goed, tot in 1673 een nieuwe kerkvervolging hem dwong onder te duiken. Zes jaar later werd hij verraden en gearresteerd. Na een aanvankelijke opsluiting te Dublin werd hij naar Londen overgebracht en, beschuldigd van samenzwering, na een bespottelijk proces ter dood veroordeeld. Op 1 juli 1681 werd hij in Tyburn (Londens galgenveld) opgehangen, ontweid (het ingewand uitgehaald zoals bij grof jachtwild) en gevierendeeld. Hij was de laatste martelaar voor het katholieke geloof in Engeland. Hij werd heilig verklaard door paus Paulus VI in 1975⁸⁸.

141. - (° 109) 7 augustus 1669. Plechtige uitvaart van C. D. Franciscus Vaentiens, advocaat. Hij kocht voor zichzelf en zijn familie een vrije sepulture in het koor niettegenstaande hij aldaar in hoofde van zijn echtgenote over een graf beschikte. Het nieuwe graf ligt echter in het hoogkoor aan de linker zijde van het hoogaltaar. De kostprijs van 300 florijn moest maar betaald worden als men de vloer van het koor begon op te hogen. Hij is gestorven en aldaar begraven op 30 juni van dit jaar.

*Volgens zijn grafzerk heette hij Vaetkens en was 42 jaar oud toen hij stierf op 29 juni 1669⁸⁹. De uitvaart gebeurde de 5e augustus volgens het ontvangboek van de 'accedenten.'*³⁸

In de kerken waaraan een kapittel verbonden is, bestaat het koor uit een gedeelte waarin zich de gestoelten van de kanunniken bevinden en een daarvoor gelegen hoogkoor of priesterkoor met het altaar, voorbehouden aan de celebrant(en) en de zangers.

142. - 1 oktober 1669. Plechtige uitvaart van D. Joannes Hooghen van Sint-Baafs. Hij legateerde aan onze kerk 120 florijn om het marmeren hoogaltaar op te richten en evenveel voor een nieuw altaar in de kapel van zijn familie rechtover zijn graf dat aan een marmeren deksteen te herkennen is (Ze werd geplaatst op 8 augustus 1673 en kostte 300 florijn). Hij stichtte ook nog een gezongen jaargetijde voor een duur van dertig jaar, maar niet langer (sic), en schonk 100 florijn voor de armen van de parochie en evenveel aan de armenkamer. Die kapel werd van ornamenten voorzien en is gedoteerd door zijn echtgenote en zijn dochter D. Barbara Catharina. Die dotatie zal effect sorteren vanaf de dag van hun overlijden.

Het is de uitvaart van Jan d'Hooghe en zij kostte 108 florijn³⁸. De twee legaten worden in het begrafenisregister vermeld.

143. - 10 oktober 1669. In het huis genaamd Dobbelt Tanghe in de veldstraat

vermoordde bakker Langsweert op en gruwelijke wijze zijn vrouw die zeven maand zwanger was. Hij bracht haar verschillende messteken toe, sneed haar de keel over, stopte het lijk tot aan de voeten in een zak en gooide het in de kelder waar hij het met takkenbossen bedekte. Hij werd gevat te Luik en op de Vrijdagmarkt door radbraken op een allerwreedste manier ter dood gebracht.

144. - 14 januari 1670. In het afgelopen jaar rees een scherp geschil tussen de pastoors van onze stad en de eerwaarde paters jezuieten over de vraag of in een akte van berouw enige onvolmaakte liefde tot God volstaat. Veel boekjes werden uitgegeven en veel sermoenen werden daarover gehouden totdat één boekje in het Vlaams verscheen, uitgegeven door de pastoors. En omdat bisschop d'Allamondt voordien verboden had dat iemand, zelfs met de goedkeuring van de boekencensor, iets over deze controversiële materie zou laten drukken of laten verschijnen tenzij hijzelf zijn goedkeuring daaraan zou hebben gehecht, vaardigde hij op 8 juni 1669 een decreet uit waarin het boekje verboden werd en de auteurs gecensureerd. Op 28 juni gingen de pastoors daartegen in beroep bij de aartsbisschop van Mechelen door tussenkomst van de apostolische notaris Caesmaker. Zo werd zelfs de Apostolische Stoel bij dit conflict betrokken. Dit alles verwekte groot schandaal bij het volk. Door tussenkomst van de bisschop van Ferns werd op 14 januari 1670 de vrede gesloten in het huis van R. adm. Ampl. D. deken Le Monier. De pastoors tekenden 's anderendaags het document en op de 18e deed Zijne Doorluchtigheid hetzelfde en spoorde daarbij als een herder zijn helpers tot vrede aan. Zowel de 15e als de 18e vergastte hij al de pastoors in zijn paleis op een drankje en een etentje. De gehele stad applaudiseerde bij die uitslag. Op 24 februari richtte hij in zijn paleis een festijn aan voor de pastoors, waarop ook de bisschop van Ferns en aartspriester Gillemans aanwezig waren.

- *Ignace Gillemans⁹⁰ was de zoon van ridder Jan en Joanna d'Ave. Hij behaalde een licentie in de theologie aan de universiteit van Leuven. Hij was secretaris geweest van bisschop Triest en werd kanunnik van het Sint-Baafskapittel zes maanden na diens overlijden. Bisschop d'Allamont benoemde hem tot aartspriester op 20 maart 1668. De aartspriester en de penitentier werden niet tot de waardigheidsbekleders van het kapittel gerekend in tegenstelling tot de aartsdiaken. Alle drie echter werden zij door de bisschop uit de kanunniken van het kapittel gekozen. Hij was ook boekencensor en zeer jansenistisch gezind⁹¹. Hij stierf op 30 augustus 1674.*

145. - (f° 110) 9 maart 1670. De bisschop legde met instemming van de schepenen een algemene processie in als dankbetuiging voor de bevrijding van de pest die twee jaar lang huisgehouden heeft in de stad. In deze processie stapten mee op : de abt van de norbertijnen van Drongen, die van de benedictijnen van Sint-Pieter, de religieuzen van Baudelo en de overige bedelorden (sic), de

heren van de Raad van Vlaanderen en de schepenen van de beide banken. Een geschil over de voorrang tussen de religieuzen van Baudelo en Drongen enerzijds en de kapittelheren van Sint-Veerle, de pastoors en de seculiere geestelijkheid anderzijds werd geregeld door voorrang te verlenen aan de religieuzen.

Die processie was een buitengewone, d.w.z. een waartoe de bisschop kon besluiten in tijden van rampspoed, ter gelegenheid van de overbrenging van reliquieën of als dankbetuiging. De gewone processies behoorden tot het Rituale Romanum zoals die van Sacramentsdag of tot de plaatselijke gewoonten zoals het feest van de patroonheilige.

Tot de vier biddende of bedelorden behoorden de augustijnen, de dominicanen, de karmelieten en de minderbroeders (franciscanen). De jezuiten hoefden niet deel te nemen aan processies omdat zij daarvoor hetzelfde voorrecht genoten als de regulieren van de slotkloosters, zoals de kartuizers, die vrijgesteld waren van alle processies⁹².

146. - 23 maart 1670. D. Joannes Biervliet, zoon van de overleden kerkmeester D. Joannes Biervliet schonk aan onze kerk een nieuwe predikstoel versierd met de beelden van de vier kerkvaders, de symbolen van de vier evangelisten en de vier natuurelementen (*naakte engeltjes met het attribuut van hun element*). Zij kostte ongeveer 600 florijn. Vandaag heeft de pastoor voor de eerste maal vanop deze kansel een sermoen gehouden. Het onderwerp daarvan waren de herkenningstekens van de kerkvaders en de evangelisten. Het moge als deugdelijk ervaren worden door het volk. *Randnoot* : Hij stierf op 7 februari 1673.

147. - 30 maart 1670. Op aanraden van aartspriester Gillemans werden twee paters recollecten aangetrokken om te helpen bij de paasbiecht van onze parochianen. Hun succes was gering.

148. - 3 april 1670. D^{la}. Maria Beerleer, g. d. overhandigde aan de pastoor twee zilveren kandelabers met een waarde van 240 florijn. Zij bestemde die voor de kapel van de H. Maagd en ter harer ere. Het vruchtgebruik evenwel behield zij zich voor haar leven lang.

149. - 25 april 1670. D. Antonius Van Dale, onderpastoor van onze kerk, verkreeg het pastoraat van Kruibeke via een concursus. Hij was hier onderpastoor van 28 september 1668 tot op heden. Hij werd opgevolgd door R. D. Livinus Philippo, baccalaureus in de theologie, afkomstig van Asper maar geboren in Gent. Op 5 juni nam hij zijn functie op.

Antonius Van Daele volgde Nottingham op als pastoor van Sint-Niklaas.

150. - 28 april 1670. Plechtige uitvaart van R. adm. Venerabilis D. N. Coen pastoor van Sint-Martinus. Het lijk werd gedragen door vier pastoors. Op de

kansel stond R. D. pastoor van de Toevlucht van Maria. Aanwezig waren : de prelaat van Drongen, de deken en verschillende kanunniken van de kathedraal. R. adm. D. aarts priester Gillemans celebreerde. In zijn plaats kwam na een concursus R. D. N. Poelman.

- *De predikant was de pastoor van het 'Castellum Beatae Mariae', schrijft Nottingham wat de Toevlucht of de Haven van Maria betekent, m. a. w. de Bijloke.*

151. - Op 2 juni 1670 heeft R. adm. D. Gillemans, aarts priester van onze stad de kleine klok van onze kerk gewijd. Zij werd Pharaïldis gedoopt, weegt 945 pond metaal (410 kg.) en werd hergoten op kosten van het kapittel. Op 6 juli werd zij voor het eerst geluid om de kapittelheren naar de getijden te roepen. Twee jaar lang werden te dien einde geen klokken geluid maar werden zij met een ander signaal tezamen geroepen.

152. - Op 27 juli 1670. Met grote plechtigheid werd de novene van de H. Moeder Anna ingezet. E. P. Van der Heijden, kapucijn stond op de kansel onder grote belangstelling van het volk.

153. - (f° 111) Op 14 augustus 1670 kregen de pastoor en drie kerkmeesters met name wijlen D. Aegidius Billiet, advocaat D. Speeckaert en Joannes Potter de 300 gulden terug die de schepenen van hen ontleend hadden voor de herstelling van de kerktoren. Met de intresten was dit voor ieder 421 florijn en 16 1/2 stuivers. De som bestemd voor D. Billiet schonken zijn erfgenamen aan de kerk voor de vrije sepulture die deze familie heeft in de kapel van de H. Maagd Maria. Ze is aan D. Potter overgemaakt in mindering van de schulden waarvoor de kerk bij hem in het krijt staat.

154. - 19 augustus 1670. De pastoor riep de notabelen van onze parochie bijeen te zijnen huize om een beslissing te nemen over de ophoging van de vloer van het koor en de kooromgang van onze kerk. Met eenparigheid van stemmen keurden zij het plan goed op voorwaarde dat de beschikbare middelen de uitvoering ervan zouden toelaten. Zij besloten eveneens twee altaren in het schip van de kerk weg te nemen evenals twee andere in de vrije ruimte aan beide zijden van de kapel van de H. Maagd. Daarvoor moet wel vooraf het akkoord bekomen worden van Ill. D. onze bisschop en van R. adm. D. de prelaat van Sint-Pieters als patronus van onze kerk.

155. - Op 25 augustus 1670 werd met de instemming van de hiervoor genoemde personen het aardewerken tabernakel van het Allerheiligste Sacrament weggehaald omdat het in puin dreigde te vallen en bijgevolg een gevaar betekende voor de omgeving. Het stond aan de rechter kant van het hoogaltaar in de vorm van een piramide. Het werd verkocht aan meester-metselaar Burick voor 120

florijn. Voor die prijs zorgde hij voor de ophoging van het koor en de aanmaak van de graven op die plaats.

156. - 1 oktober 1670. C. D. Joannes Carolus Vrints, licentiaat in de beide rechten werd geïnstalleerd als proost van onze kerk in opvolging van R. adm. D. Melis. Dit gebeurde niet zonder grote strubbelingen met een zekere Spanjaard, die niet geschikt was voor die functie wegens zijn gebrek aan kennis van zowel de Latijnse, Franse als Vlaamse taal. Hij was gedwongen met D. Vrints een overeenkomst te sluiten om zich voor zijn zeer belangrijke pastorale functie te laten vervangen door Jacobus de Naijer, priester en kanunnik van onze kerk. Die laatste stierf de 10e van deze maand en werd begraven in de kapel van Sint-Veerle.

Die grote strubbelingen waren de uitputtingsstrijd die de kanunniken voerden met Don Inigo de Velasco, gouverneur-generaal van de Zuidelijke Nederlanden. Die had de vacante waardigheid van proost aan zijn kapelaan Pedro Perez Tagle begeben. De kapittelheren die gewoon waren zelf de proost te verkiezen en te installeren namen die autoritaire manier van handelen niet en weigerden hem te aanvaarden. De Velasco dreigde met confiscatie van hun goederen. Zij bleven weigeren en verscholen zich achter het gebrek aan kennis van beide landstalen van diens beschermeling die daardoor voor de vereiste zielzorg niet kon instaan en een ander daarmee belasten (kanunnik Jacobus de Naijer) mocht niet. Door hem te installeren, verklaarden zij, zouden wij een onbekwame proost aanvaarden wat met ons geweten niet in overeenstemming te brengen is. De Velasco liet beslag leggen op hun goederen en dreigde hen te laten vervolgen wegens ambtsmisdrif (2 en 3 juli 1670). De kapittelheren hielden het been stijf en verzochten de Velasco het advies van de theologische faculteit van Leuven af te wachten, waar zij kort voordien om verzocht hadden. Nog vóór dit advies gegeven was benoemde de Velasco de kapittelkanunnik Joannes Carolus Vrints van Trouwenfeldt tot proost bij patentbrief van 7 juli. Hij verkeerde namelijk in tijdnood want hij wist toen ongetwijfeld al dat Madrid hem vervangen had in de persoon van de graaf van Monterrey, aangezien hij Brussel 's anderendaags verliet. Op die manier leed hij geen gezichtsverlies, tenslotte was hij het toch die de proost benoemd had⁹³. Voor één keer was Nottingham het roerend eens met het kapittel.

Proost Vrints van Trouwenfeldt stierf op 3 maart 1704 na 33 jaar lang kanunnik en proost van het Sint-Veerlekapittel geweest te zijn. Hij was protonotarius apostolicus en licentiaat in de beide rechten. Hij had blijkbaar een speciale voorliefde voor de kapucijnen want hij liet zich in het midden van hun kerk begraven onder een witmarmeren zerk⁹⁴.

157. - 6 december 1670. Op het feest van Sint-Niklaas werd voor de eerste keer de mis opgedragen aan het hoogaltaar nadat de vloer acht voet (2,37 m.)

opgehoogd was. Het was de proost die officieerde. Op die dag schonk D. Joannes Van den Broucke, kanunnik van onze kerk, aan de parochiekerk een bronzen kroonluchter met 12 kandelaars. Hij werd in het hoogkoor opgehangen.

158. - Op 13 december 1670 stierf D. Carolus Burchgrave, priester en kapeiaan van onze collegiale kerk. Hij stichtte een jaargetijde te zijner zielelafenis. Vanwege het kapittel waren er 24 flambeeuwen en werden de drie klokken geluid.

159. - 4 januari 1671. Een fikse rel ontstond tussen R. D. proost Vrindts en de pastoor over het lof dat op het feest van Sint-Veerle gezongen wordt als dit feest op een zondag valt. De pastoor hield staande dat het hem toekwam omdat het lof op zon- en feestdagen gelijkwaardig zijn en dus tot de pastorale functie behoren en ook nog omdat het lof op het feest van Sint-Veerle alleen maar in haar kapel mag gecelebreerd worden en niet in de parochiekerk. De zaak werd voor de bisschoppelijke Curie gebracht. Het vonnis werd in het voordeel van de pastoor gewezen en hield in dat In alle plechtigheden door het jaar het zingen van het lof tot de taak van de pastoor behoort en dat de proost zich tevreden moest stellen met de lauden op het feest van Sint-Veerle. Tegelijkertijd werd een gelijkaardig proces gevoerd voor de sleutel van het tabernakel van onze kerk. De proost wou er een zoals de pastoor er een had van het tabernakel van het kapittel. De pastoor verloor die zaak. Die processen brachten hoge kosten mee: 108 florijn voor de pastoor en driemaal zoveel voor de proost.

160. - (f° 112) Op 22 februari 1671 stierf vroom in de Heer Dia. Barbara Catharina Hooghen, enige dochter van D. Joannes, een huwbare jonge vrouw van 21 jaar. Haar plechtige uitvaart werd gecelebreerd op de 28e in aanwezigheid van een ontelbare menigte. Zij legateerde aan onze kerk 600 florijn voor de aankoop van de geplande marmeren communiebank, 180 florijn voor de kapel van haar familie en verder al haar linnen en wollen gewaden die voor die kapel mogen gebruikt worden. Zij vergat de kerkelijke bedienaars niet en bedacht de pastoor met 30 florijn en de koster met 12.

161. - Op 25 februari 1671 visiteerde Ill. & R. D. Eugenius Albertus d'Allamondt onze parochiekerk. Na het middagmaal dat hij bij de pastoor gebruikte bezocht hij samen met de kerkmeesters alle kapellen van de parochie.

162. - Op 16 mei 1671 schonk Da. Catharina Driscol, echtgenote van een luitenant van het Iers legioen, een gouden kruis ter waarde van 54 florijn voor het beeld van de H. Moeder Anna op voorwaarde dat het haar om de hals zou gehangen worden.

163. - 3 juli 1671. In de kapel van de H. Maagd Maria werd de epitaaf opgehangen van R. adm. D. Melchior Dalton pastoor van het koninklijk hospitaal

gezegd de Bijloke. Hij kostte 72 florijn. Hij fundeerde ook in deze kerk ten laste van onze kerkfabriek een gezongen jaargetijde op de verjaardag van zijn overlijden (3 maart) en ten laste van onze armendis de bedeling, na de dienst, van een zak brood. De helft van die bedeling kwam toe aan de huidige pastoor zijn leven lang en de andere helft aan de dismeesters. Na het overlijden van de pastoor moesten zij de bedeling van zijn helft overnemen.

164. - 12 oktober 1671. Op kosten van de pastoor werd een nieuwe marmeren afsluiting geplaatst aan de noordkant van het koor met aan de buitenkant ervan zijn insignes en aan de binnenkant zijn epitaaf. Kostprijs : 903 florijn en 15 stuivers.

165. - Op dezelfde dag werd een aanvang gemaakt met het witten van de kerk. De aanleiding daartoe schiepen Dlae. Cornelia en Isabella de Coninck, g. ds. die de kapel van de H. Maagd en zijn omgang lieten witten en daarna het midden van het koor. Dit kostte hen 48 florijn. De rest van de kerk werd gewit op kosten van Dla. Maria Beerleer, g.d., daarin geholpen door Da. Claijsman voor een bedrag van 6 florijn en door Da. Schellwaert voor een bedrag van 4 florijn en 16 stuivers. De gehele operatie kostte 180 florijn.

Wellicht is Da. Claijsman te vereenzelvigen met Barbara Theresia Claesman, filia Chrétien, zoals op een epitaaf in de kerk voorkomt. Zij stierf op 21 november 1697⁹⁵.

166. - (f^o 113) 3 november 1671. De exp. D. doctor in de medicijnen Joannes Van Dale kreeg een vrije sepulture aan de voet van het tabernakel. Hij betaalde met de intrest van drie jaar van een kapitaal bestemd voor de aankoop van wit marmer van de prelaat van Duinen. Van dit kapitaal aangegroeid tot 2322 florijn nam de pastoor tegen een kwijtschrift 336 florijn en de jaarlijkse intrest ten belope van 100 florijn van het jaar 1674 (sic) ingegaan op 1 september 1673. Voor het zwarte marmer afkomstig van Namen en bestemd voor het hoogaltaar betaalde de pastoor op dezelfde dag '153 libra Flandr.' (918 florijn), de kerk voegde daar '21 libra Flandr.' (126 florijn) aan toe om aan de totale kostprijs van 175 libra. Flandr. (1050 florijn) te komen.

Nottingham maakt hier een rekenfoutje : de som van 153 pond + 21 pond is maar 174 pond en geen 175.

167. - 6 december. De devotie tot Sint-Niklaas onze patroon werd ook dit jaar met een plechtig octaaf ingezet.

168. - 17 december 1671. In de Grote Raad van Mechelen werden in beroep de dwingende clausules bekrachtigd van het vonnis door de Raad van Vlaanderen in mei 1670 ten nadele van de heren van het kapittel gewezen en waartegen zij in beroep gegaan waren. Het betreft het jaarinkomen van iedere beneficie dat

vacant geworden is door overlijden of ontslagneming en dat volgens het contract van translatie aan onze kerkfabriek toekomt. Sedert de translatie van 1614 tot op heden hebben zij dit niet gedaan. Dank zij beide vonnissen hebben zij zich daar nu bij neergelegd.

169. - Op 8 januari 1672 werd de plechtige uitvaart gecelebreerd van Dia. Elisabeth Ghijsens, echtgenote van Joannes Hooghen en moeder van Barbara Catharina Hooghen, gestorven op 22 februari 1671. Die laatste schonk toen aan de kerk 600 gulden voor een nieuwe marmeren communiebank (*zie volgnr. 160*). Die communiebank, die in de kapel van de H. Maagd staat, droeg niet de goedkeuring weg van haar moeder omwille van de hoogte ervan en de vlekken op het blad. Zij zorgde ervoor dat die verdwenen.

De communiebank met de sprekende wapenschilden (keper en drie ogen) van de familie Hooghe die de H. Maagdkapel afsluit (kapel XVI)⁹⁶ is daarmee te identificeren.

170. - Op 26 april 1672 visiteerde R. adm. D. aartspriester Ignatius Gillemans onze kerk in naam van Ill. D. bisschop d'Allamondt. Aan het kerkhof gekomen gaf hij aan de pastoor en de twee kerkmeesters die hem vergezelden de opdracht de muur te slopen die de verschillende gedeelten van het kerkhof scheidde en ook de houten afsluiting aan de achterdeur van het huis van advocaat Gheerts. Zo zal de plaats waar de armen van de parochie begraven worden fatsoenlijker en ruimer zijn. Hij droeg hen op prioriteit te geven aan de uitvoering daarvan. In de maandelijks vergadering van 2 mei daaropvolgend besloten de kerkmeesters daaraan te voldoen.

171. - Op 16 augustus 1672 ontsliep vroom in de Heer Catharina Cecilia de Hondt (*d'Hondt*), jongedochter. Zij werd de 18e plechtig begraven in de kapel van de H. Maagd Maria in een nieuwe vrije tombe tegen de rechter zijmuur. Zij verdeelde al haar goederen in twee gelijke delen en schonk het ene aan de kerk en het andere aan de armendis opdat er vrede zou heersen en getwist vermeden tussen de pastoor en de kerkmeesters enerzijds en de dismeesters anderzijds. Zij schonk aan de kapel van de H. Maagd een jaarrente van 96 gulden met als lastgeving o.a. dat in die kapel iedere tweede zondag van de maand evenals op alle feestdagen van de H. Maagd tijdens het lof te harer zielelafenis een musicaal begeleide Ave Maria zou gezongen worden en de zegen gegeven met het Allerheiligste. Zij stichtte een eeuwigdurende gezongen jaargetijde waarin de psalm 'Miserere' moest gezongen worden. Zij legateerde voor het Allerheiligste Sacrament aan alle parochie-, abdij-, en andere kerken van de stad 600 florijn, en deed nog heel wat schenkingen met een liefdadig doel zoals uit haar testament blijkt dat in de archieven van de kerk bewaard wordt (*zie ook volgnr. 238*).

Op haar witmarmere zerk in de askapel (kapel XVI) staat dat zij de dochter was van Antonius en Da. Joanna Seghers en 44 jaar oud toen zij stierf⁹⁷.

172. - (f^o 114) 15 september 1672. R. D. Gheeraerts, priester, kanunnik van onze kerk en protonotarius apostolicus, geboortig van onze parochie was de eerste van alle kapittelheren die sedert de translatie van het kapittel anno 1614 de helft (volgens het koninklijk decreet van 1658) van de opbrengst van het eerste jaar van de grote vruchten van zijn prebende aan de kerkfabriek afstond. Dit gebeurde krachtens een vonnis van de Raad van Vlaanderen, gevolgd van een dito van de Koninklijke Raad van Mechelen en ook volgens de akte van translatie zelf. Voor hem bedroeg dit 81 florijn.

De tweede die dit deed was D. Joannes Van den Brucke (sic). Hij stortte 69 florijn op 31 januari 1673.

De derde was R. adm. D. Joannes Nijssens deken van het kapittel die 60 florijn betaalde op 8 mei 1673.

De vierde was D. Ludovicus Zuniga, clericus, die 78 florijn betaalde op 4 juli 1673, 30 florijn op 12 maart 1674 en nog eens 30 florijn op 14 april daaropvolgend in de handen van ontvanger Scheerlinck. Tezamen 138 florijn.

De vijfde was R. D. Ignatius Van der Beke die 105 florijn en 12 stuivers betaalde op 23 april 1673.

De zesde was kanunnik Bisthove die 95 florijn en 16 stuivers betaalde op 2 mei 1674.

De prebenden van de pastoor, van de kanunniken Janssens, Zegers en Overwale hadden geen grote vruchten of andere inkomsten waarvoor zij aan de kerkfabriek een bijdrage verschuldigd waren.

De eerste proost die de helft van zijn inkomen van het eerste jaar aan de kerkfabriek afdroeg was R. adm. D. Carolus Vrindts. Hij betaalde £ 22-11-0-4 of 135 florijn, 6 stuivers en 4 mijten op 30 mei 1673. De tweede was R. adm. D. Melis langs zijn erfgenamen om die 113 florijn en een halve stuiver betaalden op 21 juli 1673. Het resterende bedrag of 132 florijn betaalden zij door aan de kerk zijn liturgische gewaden over te dragen; namelijk drie kazuifels met de daarbij horende stola's, manipels en beurzen die de overledene gebruikt had. De enigen die uit vrije wil betaalden waren DD. Geeraerts en Van den Broucke, al de anderen werden daartoe langs gerechtelijke weg door de apparitor gedwongen op 6 mei 1673.

Joannes Gheeraerds was 48 jaar oud toen hij stierf op 1 oktober 1681. Een luttele tijd die hij als het ware ijlings doorliep staat op zijn grafzerk. Behalve kanunnik en protonotarius apostolicus was hij ook nog koninklijk kapelaan. Hij stichtte een eeuwigdurend jaargetijde met drie pozen klokkengelui van de drie grote klokken en met de psalm 'Miserere', gezongen en muzikaal begeleid. Een broodbedeling was eveneens voorzien. Onder dezelfde grafzerk wer-

den later ook zijn beide zusters, g. ds. begraven, 'zodat zij ook na de dood niet van hun broeder zouden gescheiden zijn'. Het waren Dla. Anna, +18 januari 1704 en Isabella, +29 september 1687⁹⁸.

Ludovicus Zuniga was geen priester maar behoorde wel tot de geestelijke stand wat door de kruinschering geattesteerd wordt.

173. - (f° 115) Op 13 oktober 1672 werd een verkoping gehouden van alle oude kasten, draagbare treden, staken, houtwerk, en andere nutteloze dingen. De opbrengst bedroeg 76 florijn en 5 stuivers die gebruikt werden voor de aanschaffing van een nieuwe kast bestemd voor de kooromgang tussen twee kolommen.

174. - 20 oktober 1672. De pastoor hield in de parochie een collecte onder de jonge lui en de huwbare dochters voor de tegels van de nieuwe kerkvloer.

175. - 7 november 1672. De toegang tot de sacristie werd gewijzigd. Om veiligheidsredenen werd een nieuwe deur gestoken om de pastoor toegang te verlenen. Zodoende kon hij van de kerk naar de pastorie gaan zonder langs de sacristie te moeten passeren.

176. - 6 december 1672. De pastoor heeft zich van zijn functie gekweten in de viering van het Sint-Niklaasfeest zowel in de solemnele mis als in de andere plechtigheden, wat geraadzaam was om alle moeilijkheden te vermijden.

177.- Op 27 februari 1673 kregen wij het bezoek van R. adm. D. aartspriester Ignatius Gillemans, handelend in naam van de bisschop, om een geschil bij te leggen gerezen tussen de pastoor en de kerkmeesters enerzijds en de dismeesters anderzijds. Deze laatsten weigerden nl. aan de pastoor, de onderpastoor, de koster en de koorknepen het gebruikelijke salaris. Hij was opnieuw bij ons op 6 maart in de gewone vergadering van de kerkmeesters voor de verkiezing van de vierde dismeester. Het werd Joannes Crombien in opvolging van (*niet ingevuld*).

178.- Op 3 mei 1673 kwamen de pastoor en de kerkmeesters met meester steenhouwer Claudius Le Feer en Guilielmus Pieters overeen om voor 650 florijn het marmeren hoogaltaar op te richten tot op een hoogte van 11 1/2 voet (3,42 m.)⁹⁹ en om aan de gedeelten uit zwart marmer (afkomstig uit Namen) het vereiste witte marmer op de goede plaats aan te brengen en te polijsten. Voor de betaling van dit werk zorgden gedeeltelijk twee g. ds. namelijk Da. Maria Beerleer en Da. Billiet die elk 300 florijn voor zich namen. Ten laste van de kerk bleven dan nog 50 florijn en 16 schellingen (sic). Omdat dit altaar echter te gedrongen uitviel ; met zijn breedte van 10 voet (2,97 m.) had het niet de vereiste breedte noch hoogte en was het niet aangepast aan het schilderij erboven dat 13 voet (3,87 m.) breed was. Het moet derhalve weg want het schilde-

rij kleiner maken kan immers niet. En dus werden die 50 florijn en 16 schellingen niet betaald.

Het gaat hier om de twee beeldsnijders Claude Le Fer II en Gilliaem Pieters. Op 6 december werd voor de eerste maal de mis opgedragen aan dit nieuwe altaar (zie volgnr. 189). Later – op 5 september 1678 –werd dit altaar weer vervangen door een ander.¹⁰⁰

179. - 17 mei 1673. Ill. & R.D. Nicolaus French, bisschop van Ferns in Ierland consacreerde met instemming van de vicarissen-generaal de volgende altaren: in het schip van de kerk het altaar van de H. Crispinus en Crispinianus en dit van de H. Naam Jezus, in de noordelijke beuk het altaar van de Lijdende Christus, in de zuidelijke beuk de altaren van de apostelen Petrus en Paulus, van Sint-Niklaas, Sint Bartholomeus en de aartsengel Michaël.

Misschien was bisschop d'Allamont toen reeds naar Madrid vertrokken (waar hij op 28 augustus zou sterven) waardoor zijn diocees door de vicarissen-generaal bestuurd werd die voor het optreden van French hun instemming moesten betuigen. Na het overlijden van Mgr. d'Allamont zouden zij dit bestuur verder blijven waarnemen maar dan steevast met de vermelding 'sede vacante'.

Een altaar moest gewijd worden om het voor liturgisch gebruik geschikt te maken. De ritus die daarvoor gevolgd werd en wordt is een samensmelting van de Romeinse en Franse die in 1596 door paus Clemens VIII werd vastgelegd. Ze is voorbehouden aan kardinalen, bisschoppen en prelaten met bisschoppelijke volmacht.

180. - Op 18 mei consacreerde hij de hoger in de zuidelijke beuk gelegen altaren van de heilige Victor, de heilige Cosmas en Damianus, Sint-Jan de Evangelist, de Heilige Drievuldigheid en het hoogaltaar toegewijd aan Sint-Niklaas en Sint-Veerle.

181. - (f° 116) Op 19 mei consacreerde hij de hoger in de noordelijke zijbeuk gelegen altaren van de heilige Maria Magdalena, van de Driekoningen, van O. L. Vrouw van Smarten, van de heilige maagden Barbara en Catharina, en van Sint-Veerle. Drie altaren waren portatieve altaren, nl. dat van Sint-Jan Baptist in de doopkapel, dat van Sint-Elooi en dat van het H. Kruis. Drie altaren waren niet geprofaneerd nl. die van de H. Moeder Anna, van Sint-Amandus en dat van de H. Maagd Maria achter het koor. Dit laatste was eveneens een portatief exemplaar van bij zijn oprichting. In al deze opnieuw geconsacreerde altaren werden relieken geplaatst van de H. Theodorus en ... (*niet ingevuld*).

Er bestonden vaste en draagbare of portatieve altaren. De vaste waren van natuursteen en hadden een blad dat met het onderstel één geheel vormde. Dit blad had een min of meer diepe holte, het sepulcrum, waarin heiligenreliken

geplaatst werden. De portatieve hadden alleen maar een stenen blad dat op een houten onderstel (in altaarvorm) stond of dat ingewerkt was in het blad van een decoratief houten altaar. Dit laatste was dikwijls het geval bij altaren die in een kapel stonden. Zij moesten eveneens van een sepulcrum voorzien zijn¹⁰¹.

Hoe het kwam dat die altaren geprofaneerd waren zegt Nottingham niet.

182. - 5 juni 1673. In de gewone vergadering van de kerkmeesters gaf ontvanger Deurmael de stand van de rekeningen weer van de broederschap van het Allerheiligste Sacrament over de laatste vier jaar. Er was een overschot van 17 florijn en 7 stuivers .

183. - 12 juni. Aanvang van de nodige herstellingen en veranderingen aan de pastorie.

184. - Een nieuwe kast werd gemaakt voor de zuidelijke beuk, gedeeltelijk op kosten van de kapel van het H. Kruis en gedeeltelijk op die van Da. Margareta Van den Meersche, g. d.. Voor de ornamenten van het altaar van de H. Drieduidigheid betaalde zij de helft of 51 florijn, de kapel van het H. Kruis betaalde de andere helft.

185. - 26 juli 1673. Op kosten van de kapel van de H. Moeder Anna werd een nieuwe koormantel gemaakt ten gerieve van diegenen die er het lof zingen evenals een kazuifel met stola en manipel voor gebruik aan haar altaar en een nieuw antependium voor het altaar zelf. Tijdens haar novene werd onder grote volkstoeloop iedere dag tijdens de plechtige ochtendmis gepredikt door een pater van een van de religieuze orden van de stad.

186. - 28 augustus 1673. In het koor werden drie ramen boven het hoogaltaar vervangen. In de plaats van een gebrandschilderd raam liet R. adm. D. Amand Hovelings, abt van Sint-Pieters en patronus van onze kerk een helder raam aanbrengen met daarop zijn insignes en die van de abdij. Hij nam het oude glasraam voor zijn persoonlijk gebruik mee en betaalde voor het ijzerwerk.

187. - 20 september 1673. Op kosten van de zuster van advocaat Geraard Speeckaert eertijds onze kerkmeester, werd een nieuwe afsluiting in marmer geplaatst aan de kapel van de H. Naam Jezus. Dit gebeurde ter gelegenheid van de ophoging van de vloer onder dit altaar. Zij was eveneens van plan daar later een marmeren altaar te laten plaatsen.

188. - (f° 117) 1 oktober 1673. De mooie achthoekige toren(spits) van onze kerk - gesticht rond 870 en in de jaren daarna gebouwd - met een hoogte van 160 voet (47,52 m.) werd om één uur 's middags door een hevige zuiderwind 'gebroken'. Een stuk ervan viel gedeeltelijk naar het westen op de straat zon-

der enige schade te veroorzaken en een stuk naar het noorden op twee huizen wier daken ingebeukt werden. Wonderbaarlijk is God in den hogen, de vallende torenspits heeft niemand van het leven beroofd. Door toedoen van Guilielmus Ghirts (*Gheerts*) en N. Coen, allebei advocaat in de Raad van Vlaanderen, naburen en parochianen werd de torenspits volledig neergehaald. Zij had nochtans met weinig kosten kunnen hersteld worden en in stand gehouden voor enkele honderden jaren. Schrijnwerker Paulus Hauwert haalde haar neer in ruil voor de helft van het afbraakmateriaal. Later betwistte hij dit en bracht de zaak voor de schepenen. Over de toren werd een chronogram gemaakt : FrangItVr a Vento TVrrIs pVLCherrIMa GanDae, MoX DabItVr nostrae Clarlor VrbIs opere.

Als Nottingham de laatste helft van dit chronogram aan de magistraat heeft laten lezen dan heeft hij druk op hen willen uitoefenen want zij luidt : ... wel-dra zal hij door tussenkoms van onze stad een schitterender (toren) zijn.

De stichtingsdatum van de Sint-Niklaaskerk op het einde van de 9e eeuw mag toegeschreven aan de wens van Nottingham zijn kerk een eerbiedwaardige ouderdom toe te kennen. Het is zeer waarschijnlijk pas omstreeks het midden van de 11e eeuw dat een kerkgebouw werd opgetrokken.¹⁰²

189. - 7 oktober 1673. Als een zeker soelaas voor de geruïneerde toren werd met de fundering van het marmeren hoogaltaar begonnen. R. adm. D. proost Carolus Vrindts en pastoor Nottingham legden de eerste twee stenen. Aan dit altaar werd voor de eerste maal de mis gecelebreerd op het feest van Sint-Niklaas. Het octaaf werd echter niet op de gebruikelijke wijze gevierd bij gebrek aan middelen. De relikwieën werden wel gedurende de hele tijd uitgesteld.

190. - 23 mei 1674. Op kosten van R. et Ampl. D. Joannes Carolus Vrindts, proost van onze kerk, werd in het midden van het koor een lessenaar geplaatst om de lessen te zingen. Hij is versierd met zijn insignes en met de emblemen van de vier evangelisten en heeft 54 florijn gekost.

Deze koorlessenaar is niet bewaard gebleven¹⁰³.

191. - 29 juni 1674. Zestig jaar geleden gebeurde de translatie (*van het Sint-Veerlekapittel naar de Sint-Niklaaskerk*) en sedert evenveel jaren resideren de kapittelheren in onze kerk. Gedurende heel die tijd waren er voortdurend twisten en geschillen tussen de kapittelheren enerzijds en de pastoor en de kerkmeesters anderzijds, meestal over het jaargeld voor de kerkfabriek, het eigendomsrecht en andere zaken van minder belang. Vandaag werd eensgezind vrede gesloten en ondertekend met de bijval van de vicarissen, sede vacante. Als er in de toekomst moeilijkheden zouden rijzen zal de bisschop als scheidsrechter en rechter optreden en iedereen zal beroep op hem moeten doen op straffe van

een boete van 240 florijn ten bate van de sacristie. Vandaar het chronogram : EXULtant oMnes In paCe faCta, CapItULI et eCCLesIae.

De vicarissen-generaal bestuurden het bisdom van 28 augustus 1673 (overlijden bisschop d'Allamont) tot 1 juli 1676 (inbezitneming van de zetel door bisschop van Horenbeke).

192. - Op 28 augustus 1674 heeft ontvanger Joannes Crombien de rekening gemaakt van de broederschap van de H. Moeder Anna over de jaren 1673 en – 74 in aanwezigheid van de deken, de confraters en de pastoor. Daaruit blijkt dat de broederschap aan de ontvanger 288 florijn en 8 stuivers schuldig is. Zoveel heeft hij meer uitgegeven dan hij ontvangen heeft.

193. - (f^o 118) 14 september 1674. De plaats waar de zeer mooie toren(spits) van onze kerk stond werd afgedekt door schrijnwerker Guilielmus Mens. Hij gebruikte daarvoor houtwerk afkomstig van de kerk en leverde zelf ook balken, houten en ijzeren sleutels en deed dit voor 252 florijn. De oude pannen heeft hij herbruikt en het nieuwe torentje ermee bedekt voor 60 florijn. Het nieuwe ijzeren kruis, met een gewicht van 206 pond (89,37 kg.), kostte 36 florijn met inbegrip van het werk van de schrijnwerker. Mens zelf rekende 6 florijn om het kruis op het torentje te plaatsen. Het geheel kostte 354 florijn zonder het lood.

194.- Op 14 september 1674 werd de plechtige uitvaart gecelebreerd van D. Joannes Potter. Hij was 30 jaar lang kerkmeester en daarvoor gedurende enkele jaren dismeester geweest. Hij was een groot weldoener van onze kerk. Hij legateerde 600 florijn ter ere van het Allerheiligste sacrament om daarmee de bouw te bekostigen van een nieuw marmeren tabernakel achter het hoogaltaar, 1200 florijn om een marmeren altaar op te richten in zijn kapel nl. die van Sint-Amandus en een som van (*niet ingevuld*) om aldaar dagelijks ter lafenis van zijn ziel een mis te celebreren door een priester naar keuze van twee van zijn erfgenamen en de pastoor van onze kerk.

Op zijn grafzerk wordt hij Joannes de Pottere, heer van der Straeten in Zomer-gem genoemd, die dit schilderij (waarover Nottingham niet spreekt) en dit marmeren altaar schonk waaraan hij een dagelijkse mis fundeerde, te celebreren door een priester van zijn bloed (als er een is) en anders door iemand aangewezen door de pastoor en twee van zijn naaste bloedverwanten, en dit alleen voor de zielerust van hemzelf en de zijnen. Hij fundeerde ook vier jaargetijden met muziek en een broodbedeling. Hij stierf op 12 september 1674¹⁰⁴.

195. - Op dezelfde dag begon het beleg van Oudenaarde door drie machtige legers, dat van de Keizer onder het bevel van Sousses, dat van de Hollanders onder de prins van Oranje en dat van de Spanjaarden aangevoerd door

Villarmosa, de man die nu gouverneur-generaal van België is. Op de 21e van dezelfde maand braken zij – schandelijk genoeg - het beleg op wat de ondergang van het vaderland voor gevolg had. Door dit beleg en het natte weer leden de soldaten aan dysenterie en besmetten daarmee overal de steden. De pastoor werd op 15 oktober door die militaire infectie aangestoken en werd dodelijk ziek. Op 23 oktober kreeg hij de Laatste Sacramenten en de Communie. Langzamerhand werd hij beter tot niet geringe vreugde van zijn parochianen, de vicarissen-generaal en het kapittel. Op 18 november ging hij voor de eerste maal naar de kerk om God en zijn beschermheiligen in de hemel te danken en de 25e celebreeerde hijzelf de mis. Tijdens de convalescentie van de pastoor werd onderpastoor Livinus Philipppo door dezelfde gevaarlijke ziekte aangestoken en kreeg eveneens de Laatste Sacramenten en de Communie omdat ook voor zijn leven mocht gevreesd worden. God echter bewaarde hen als bij wonder tot meerdere eer van zijn Naam – naar ik hoop - en voor hun beider eeuwig heil opdat zij met meer ijver in de wijngaard des Heren zouden werken.

Oudenaarde was toen in Franse handen waarin zij in de loop van de Devolutieoorlog (8 mei 1667 – 2 mei 1668) in juni 1667 gevallen was. Tijdens de daaropvolgende Hollandse Oorlog (1672 - 1678) werd Oudenaarde in 1674 belegerd door een Hollands leger onder Willem III, prins van Oranje, versterkt met enkele keizerlijke regimenten onder de Souches en enkele Spaanse aangevoerd door Don Carlos de Gurrea, hertog van Villa Hermosa. Een Frans ontzettingsleger onder Condé versloeg de prins van Oranje te Seneffe op 11 augustus 1674 en dwong hem aldus in september het beleg op te breken. Oudenaarde bleef in Franse handen tot aan de Vrede van Nijmegen (1678).

Villa Hermosa deed pas zijn plechtige intrede in Brussel als gouverneur-generaal op 22 februari 1675 en Monterrey overhandigde hem de bevelhebbersstaf bij het verlaten van de stad op 8 maart daaropvolgend.

196. - 6 december 1674. De R. adm. et Ampl. D. proost celebreeerde de plechtige dienst (*van het feest van Sint-Niklaas*) in de plaats van de pastoor. Een octaaf was er niet bij gebrek aan middelen en door de ziekte van de pastoor.

197. - Op de vooravond van het feest van Sint-Niklaas werd ten behoeve van de zangers een nieuw podium geplaatst in de zuidelijke beuk van de kerk op kosten van het kapittel, d. i. van hun kerkfabriek. Kanunnik D. Joannes Van den Brouck deed er een op eigen kosten in de noordelijke beuk plaatsen, voorzien van zijn insignes. Het kostte hem 54 florijn.

198. - Op 14 april 1675 (sic) werden in het midden van het koor twee gestoelten geplaatst voor de zangers. D. Nicolaus Smet, kanunnik van onze kerk, schonk het ene en het kapittel het andere wat men het jaar nadien aan de weet kwam. (*Zie volgnr. 207*)

199. - (f° 119) Op 7 januari 1675 kocht D. Jacobus Coornaert, Koninklijk Ontvanger, voor zichzelf en zijn familie een vrije sepulture achter het hoogaltaar voor de som van 120 florijn en beloofde daarenboven met een aanzienlijke som te zullen bijdragen tot de oprichting van een nieuw tabernakel voor het Allerheiligste Sacrament. Zodoende kon zijn echtgenote D. Susanna du Bucquoj aldaar plechtig begraven worden de 29e van deze maand. Hij stichtte geen jaargetijde maar liet wel ieder jaar tot in 1681 op zijn kosten een mis zingen. Op 20 september 1675 werd de grafsteen geplaatst.

*Op zijn grafzerk wordt hij de zoon van Pieter genoemd, schepen van de beide banken en 'commies van de maelderije', overleden op 4 februari ...*¹⁰⁵

200. - Op 4 februari 1675 kwamen C. D. Petrus Billet (sic) en D. N. Coene advocaten, als kerkmeesters in de plaats van C. D. Vander Haeghen, uitgediend, en D. Joannes Potter, overleden. Zij werden vandaag beëdigd in de gewone vergadering van de kerkmeesters.

201. - 9 februari 1675. R. adm. D. deken Neijssens en de pastoor gingen samen met kerkmeester C. D. Petrus Billiet als afgevaardigden naar R. adm. D. Amandus Hovelinck abt van Sint-Pieters als patronus van onze kerk om hem te verzoeken kapelanijen van onze parochiekerk af te schaffen en andere instellingen in de plaats daarvan te creëren, wat mocht volgens het contract van translatie. Hij stemde daarmee in maar de gevolgen bleven uit. Hij ging er mee door tot aan zijn dood kapelanijen te begeven.

202. - Op 13 februari 1675 begon Guilielmus Deurmael de kerkrekeningen over te leggen van het jaar 1664 tot 1672. Dit nam twee dagen in beslag, de eerste dag gebeurde dit in de voormiddag en de tweede vanaf 's middags.

203. - Op 2 maart 1675 nam R. D. Joannes Gheeraerts bezit van de kanunnikdij en prebende van D. Zuniga die omwille van zijn (hoge ?) leeftijd niet in staat was om binnen de vereiste tijd priester te worden. Hij (Gheeraerts) was daarvoor kanunnik met een andere prebende die hij permuteerde op 22 dezer met onze parochiaan D. Nicolaus Smet. Zuniga had vooraf zijn kapelanij van het Spanjaardenkasteel gepermuteerd met de genaamde Gheeraerts.

NOTEN

⁷⁶ J. S. F. J. L. de Herckenrode, o. c. noot 32.

2. - L. Duerloo & P. Janssens. Wapenboek van de Belgische adel van de 15e tot de 20e eeuw. Brussel 1992, s.v. Meersche.

⁷⁷ D. Laporte e. a. De Drievuldigheidskapel in de Sint-Niklaaskerk te Gent, in Stadsarcheologie, 1995, jg 19 nr. 4,12 – 33.

- ⁷⁸ E. Dhanens, o. c., noot 23.- D. Laporte e. a., noot 77.
- ⁷⁹ Kervijn de Volkaersbeke, o. c. noot 3, p. 198.
- ⁸⁰ Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr.52
- ⁸¹ Ph. Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr. 107.
- ⁸² Ph. Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr. 110.
- ⁸³ SAG. Reeks 107, reg. 6, 429r.
- ⁸⁴ Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr. 178
- ⁸⁵ Archief Bisdom Gent, register AE 12 (1669-1673), 13vo.
- ⁸⁶ Hierarchia catholica medii et recentioris aevi, vol. 4 (1592 – 1667). P. Gauchat. Regensburg 1935, p. 186 & o. l. v. M. Cloet, o.c. noot 20, 85.
- ⁸⁷ Acta Episcopatus Reg. 12 (1669-1673),13vo &48
- ⁸⁸ Encyclopaedia Britannica.
- ⁸⁹ Ph. Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr. 23.
- ⁹⁰ E. A. Hellin, o.c. noot 53.
- ⁹¹ L. Brouwers s. j., o. c. noot 44, 116 & vlg.
- ⁹² Bisschoppelijk archief : AE register 12, fol. 67v – 69v en Dict. Droit Canonique, Paris 1942, s.v. Procession, kol. 313.
- ⁹³ E. Ossieur. Het Gentse Sint-Veerlekapittel versus de gouverneur-generaal in 1670 in Ghendtsche Tydinghen 28 (1998) 47-51.
- ⁹⁴ Ph. Blommaert e. a., o. c., noot 29, p. 282.
- ⁹⁵ Ph. Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr. 64.
- ⁹⁶ E. Dhanens, o.c., noot 23, 75.
- ⁹⁷ Ph. Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr. 111.
- ⁹⁸ Ph. Blommaert e. a., o. c., noot 52, nr. 43, waarin 1671 i. p. v. 1681 als overlijdensdatum.
- ⁹⁹ In Gent werden twee soorten voeten gebruikt; de lineaire of agrarische voet van 275,3 mm. En de bouwvakkersvoet (pied de construction) van 297,77 mm. (H. Doursther, o. c. noot 26) Verondersteld wordt dat Nottingham die laatste voet bedoeld heeft.
- ¹⁰⁰ Zie daarover E. Dhanens, o.c. noot 23, 67- 68.
- ¹⁰¹ o. l. v. G. Jacquemet. Le Catholicisme hier, aujourd'hui, demain. Encyclopédie. Paris 1948.
- ¹⁰² E. Dhanens, o. c., noot 23, 1 & vlg.
- ¹⁰³ E. Dhanens, o. c., noot 23, 75 en 149.
- ¹⁰⁴ Ph. Blommaert, e. a., o. c., noot 52, nr. 315.
- ¹⁰⁵ Ph. Blommaert, e. a., o. c., noot 512, nr. 364.

E. OSSIEUR
('t vervolgt)

INVENTAIRE ARCHÉOLOGIQUE - FICHE N° 70

Op 4 april 1898 stelde Louis Maeterlinck in de rubriek "Schilderijen - Museum van Schilderijen, n° 12 - XVIIIe eeuw (1767)" in het Frans een fiche op over

De voorstelling in de tempel, door Pierre-Joseph Verhaeghen.

De hogepriester Simeon, in pontificaal gewaad, is links geplaatst aan een altaar; hij houdt het kind Jezus in de armen en biedt het aan aan God, in aanwezigheid van Maria en Jozef die rechtstaand voor hem geplaatst zijn. Sint-Anna en Joachim staan achteraan geplaatst, links van de priester. Een oude schriftgeleerde die aan een tafel zit die bedekt is met een tapijt, schrijft de naam van de pasgeborene in een boek dat vastgehouden wordt door een andere grijsaard. Twee koorkinderen die brandende kaarsen vasthouden zijn geplaatst achter de prelaat; alsook een derde figuur die de ceremonie gadeslaat.

Rechts bemerkt men nog twee vrouwen waarvan een, een kind draagt. Aan dezelfde kant zit een kind dat een mand vasthoudt op de treden van het altaar. Links zitten twee andere kinderen die spelen met een duif.

Op de achtergrond bemerkt men de muren van de tempel, vergulde vazen, rijke zuilengalerijen en rechts in de hoek een groen gordijn.

Fig. van natuurlijke grootte. H: 3,30 m. - L: 4,03 m. Doek.

De signatuur bevindt zich rechts: *P.J. Verhaeghen. F. Lov. 1767.*

Op de treden van het altaar ziet men een wapenschild onder hetwelk men kan lezen: *R.P.Aug. De la Royere. S.Th. Magister procuravit.*

Dit doek is afkomstig van het gewezen Dominicanenklooster in Gent.

Pierre-Joseph Verhaeghen werd geboren in Aarschot in 1728 en stierf te Leuven in 1811.

Leerling van de Antwerpse Academie werd hij beschermd door prins Karel van Lotharingen en door Maria-Theresia. Gedurende zijn verblijf in Wenen benoemde zij hem tot eerste hofschilder. Verhaeghen onderscheidde zich door zijn briljante kleurenpracht en zijn vlotte uitvoering die sterk die van de grote meesters van de XVIIe eeuw benadert.

Het valt te betreuren dat door een onoordeelkundig gebruik van bitume meerdere delen van dit merkwaardig doek gedenatureerd werden.

Cf. A.P. Sunaert, *Catalogue descriptif du Musée de la ville de Gand*, (Gent 1870) - pp. 26-27.

De afbeelding op de fiche leende zich, spijtig genoeg, niet tot reproductie.

EEN PAUS, TWEE KONINGEN, TWEE GRAVEN EN EEN HERTOG AAN DE WIEG VAN TWEE SCHAMELE GENTSE WIJKEN

Of: hoe Gent in 1213 aan zijn Nieuwpoort - en Waterwijk kwam

Feodale heren hebben nooit meer dan een bijkomstige rol gespeeld in de Middeleeuwse ontwikkeling van Gent. Er was weliswaar een belangrijke grafelijke, later hertogelijke en prinselijke verblijfplaats, maar die functioneerde slechts in de marge van de eigenlijke stad. De graven en de latere hertogen met hun rondreizend hof verbleven er slechts bij tussenpozen en ze lieten zich alleen op crisismomenten in met het reilen en zeilen van de stedelijke gemeenschap. Ook hun lokale vertegenwoordigers, eerst de erfelijke burggraven, later de grafelijke baljuws, bemoeiden zich niet met de stadsontwikkeling.

De landsheren waren tegenspelers, in veel situaties ook medespelers van de steden¹, maar zelden hoofdspelers. Ook bij de verschillende opeenvolgende gebiedsuitbreidingen waren ze geen initiatiefnemers. Toch is één heel korte episode geweest in de Gentse geschiedenis waarin de graven aan de basis lagen van een stadsuitbreiding die tot stand kwam louter in functie van de landsverdediging. Dat was een gevolg van tribulaties waarbij zowat de hele toenmalige West-Europese politieke wereld betrokken was. Dit weinig bekende verhaal² dat zich afspeelde in voorjaar van 1213, willen we hier uit de doeken doen³.

Eén paus, maar wat voor een!

Dat dit relaas aanvangt met niemand minder dan de paus van Rome, Innocentius III (van 1198 tot 1216) zal eenieder verbazingwekkend voorkomen, behalve de betrokkene zelf, gesteld dat hij het zou geweten hebben. Deze van oorsprong Lombardische edelman had het gezag van het pausdom tot een absoluut hoogtepunt weten te brengen. Hij stelde dat het woord van Jezus in een van de evangelies “ Hoed mijn schapen” meteen ook de opdracht inhield de hele wereld te besturen. Als vertegenwoordiger van God heeft de paus immers alle gezag, geestelijk en wereldlijk, over iedere mens, ook over koningen en keizers. Hij kroont of ontthront wie hij wil en wanneer hij wil⁴. Nu kon het wel zijn dat een dergelijke opvatting in die tijd geen verbazing wekte, beslist ongevoel, zelfs uniek, was dat Innocentius er terdege in slaagde zijn doctrine gedurende korte tijd in de praktijk te brengen.

Twee koningen, waarvan één zonder land en één met een stevige landhonger

De hele Latijnse christenheid werd meegesleurd in deze geschiedenis. In de

eerste plaats was het Italiaanse schiereiland met zijn Welfen en Gibelijnen daarbij betrokken, maar dichterbij huis bracht in 1213 een pauselijke ingreep twee, ook voor ons heel belangrijke koninklijke erfvijanden op een nogal zonderlinge wijze voor het voetlicht: de Engels - Normandische koning Jan Zonder Land (regering: 1199 - 1216) en de Franse koning Filips II - Augustus (1180 - 1223).

In een regie van de paus voerden ze toen een vertoning op van een voor moderne toeschouwers nogal burlesk aandoend stuk. De proloog ervan speelde zich af op Engelse bodem waar een machtsstrijd ontbrand was tussen koning Jan, opvolger van Richard Leeuwenhart, en de grote abdijen omwille van de benoeming van de aartsbisschop van Canterbury. De paus ging zich daar uiteraard meteen mee bemoeien en hij vaardigde een banvloek uit over de koning. Zo'n uitsluiting uit de christelijke gemeenschap was een klassieke, maar meestal weinig efficiënte remedie. Om meer druk uit te oefenen moest de paus noodgedwongen op aardse helpers beroep doen en de hulp lag voor de hand: koning Filips II, gezworen vijand van koning Jan. Eentje van formaat. Aan hem had koning Jan immers nog niet zo lang geleden, in 1204, al zijn erfland Normandië verloren. Ook Artois had hij tegen het einde van de twaalfde eeuw aan de Vlaamse graven weten te ontfutselen. Deze Filips, die als geen ander er toe bijgedragen had dat het kleine Ile de France van de Capetingers definitief het grote en machtige Frankrijk werd, kreeg niet onterecht het naar de Romeinse keizers refererende "Augustus", kort en krachtig, aan zijn naam toegevoegd. Onder hem werd de heerser van de streek rond Parijs, die weliswaar al lang gezalfd werd als koning van de Franken, effectief koning van een rijk dat Frankrijk genoemd werd. Met hem zijn we bij de werkelijke hoofdfiguur van ons verhaal beland, zoals verder zal blijken.

Voor Filips - Augustus kwam de Engels-pauselijke ruzie uiteraard als een waar godsgeschenk uit de hemel vallen (om in de atmosfeer te blijven). Pikant detail in deze context is overigens dat koning Filips zelf al eens onzacht in aanvaring gekomen was met het pauselijk gezag, en wel nadat hij zijn tweede vrouw, de Deense Ingeborg, tijdens de eerste huwelijksnacht in 1193 verstoten had. Maar dat was iets wat desnoods wel even kon bijgelegd worden. L'Angleterre vaut bien une reine, moet Filips gedacht hebben en hij riep in 1213, twintig jaar na datum, zijn Ingeborg uit het klooster weer bij zich. Het was hem duidelijk menens, meer dan ooit.

In zijn lange regeringsleven was Filips - Augustus er al ieder voorjaar⁵, gewoontegetrouw, op uitgetrokken om ergens een oorlogje te voeren. Maar met de aanvang van het krijgssseizoen van 1213 zou het iets helemaal anders worden: geen belegering ergens in het toekomstige Frankrijk, maar een heuse invasie van Engeland. Willem de Veroveraar achterna en de paus ter hulp, zogezegd. Wat dat laatste betreft was Filips trouwens niet aan zijn proefstuk toe.

Dat hadden de Albigenzen mogen meemaken.

In april 1213 bracht de Franse koning een invasievloot te samen in Grevelingen bij Duinkerke. Maar daar deed er zich nu toch wel een heel fameuze coup de théâtre voor. Op 22 mei (van nu af worden de exacte data belangrijk, geachte lezer), net op het moment dat alles voor mekaar gebracht was, kwam als een donderslag bij klaarlichte hemel (jawel, de hemel weeral), in het Franse kamp een vreselijke tijding toe. De pauselijke diplomatie had in Engeland namelijk een verzoening tot stand gebracht waarbij Jan zijn land aan de paus in eigendom geschonken had om het achteraf van dezelfde paus in leen terug te ontvangen. Hieraan dankte Jan dus zijn epitheton “Zonder Land”. Het was de feodale manier bij uitstek om de toenmalige pikorde te illustreren.

Heel de grote Franse onderneming diende meteen afgeblazen te worden. Geen sprake van dat Filips en zijn leger Engelse grond, voortaan immers pauselijke eigendom, zou mogen betreden. Vanzelfsprekend. Zo simpel was dat.

Twee graven, waarvan één ontrouw en de andere nog veel erger

Op het eerste gezicht lijkt deze historie nog steeds ver weg te wezen van ons onderwerp, maar dat is niet zo, wel integendeel. Zo meteen zitten we er middenin.

Ons ontbreekt inzicht in het Franse vloekenvocabularium uit die tijd, maar men kan zich wel voorstellen dat het die dag in het koninklijke hoofdkwartier duchtig zal geknetterd hebben. Dat verlicht het gemoed, maar allicht onvoldoende. Er moest nog wel een of andere manier bestaan om de bittere pil te vergulden. De oplossing was gauw genoeg gevonden: nog dezelfde dag besloot Filips, alvorens naar Parijs terug te keren, een ommetje naar het Noorden te maken en Vlaanderen een lesje te leren.

De reden daarvoor was niet ver te zoeken. Ferrand van Portugal, die in 1211 gehuwd was met de nauwelijks twaalf jaar geworden Johanna, erfgename van Boudewijn van Konstantinopel en gravin van Vlaanderen en Henegouwen, had zich in de aanloop tot de invasie niet bepaald een loyale en gewillige leenman getoond van Filips. De nieuwbakken graaf had in 1212 wel leenhulde gebracht aan zijn koning en daarbij zeer tegen zijn zin de kasselrijen Aire en Sint-Omaars moeten afstaan, maar toen puntje bij paaltje kwam, had hij geweigerd mee te doen aan de tocht naar Engeland. Hij was, met andere woorden, zijn heer ontrouw geworden op een cruciaal moment⁶.

Nu was die ontrouw van deze vazal aan zijn leenheer nog maar klein bier in vergelijking met hetgeen Ferrand's collega, Rainald de Dammartin, graaf van Boulogne aan het uitspoken was. Deze, nota bene van origine echte Fransman uit het Ile de France, had zich verbonden aan Jan zonder Land als leenheer. Erger kon niet: het betekende dat hij vrede noch bestand kon sluiten met Filips. Daadwerkelijk oorlog dus, en daarbij gedroeg de ondernemende Rainald⁷ zich

als de meest actieve agent van de Engelse koning, zoals we zullen zien.

Een bewogen week in mei 1213

Filips-Augustus liet er geen gras over groeien. Al op 23 mei, daags na de donderslag in Grevelingen, veroverde hij Kassel en hij trok meteen door naar Ieper, waar Ferrand het niet zag zitten en de stad aanraadde zich zonder weerstand over te geven.

Ongetwijfeld in uiterste nood werd toen door de grafelijke kanselarij op een stukje perkament de tekst van een charter neergeschreven, waarbij de Gentse schepenen de toelating kregen hun stad te versterken en de daartoe nodige gronden in te nemen (zie kadertje)⁸. Dit nu is precies hetgeen waarrond dit artikel draait. We komen er straks nog uitgebreid op terug, maar eerst nog het vervolg van de krijgsverrichtingen.

Naast het landleger was er nog de vloot, en deze stuurde Filips naar Damme om er Brugge te bedreigen. Ook die stad kon niet op tegen de klaarblijkelijke overmacht en de Bruggelingen moesten gijzelaars afstaan en een zware geldsom betalen. Wellicht kon alles zo bliksemsnel en efficiënt verlopen doordat de Franse koning op zijn tocht door Vlaanderen bijstand kreeg van zowel de burggraven van Brugge als van Gent, Jan van Nesle en Zeger (Sohier) III van Gent, heer van Heusden⁹.

Ondertussen wendden de Franse landtroepen zich naar Gent, waar ze het beleg opsloegen. Maar toen kwam er voor de Fransen weeral van overzee een tegenvaller van formaat. Rainald de Dammartin was met zijn Engelse spitsbroeders het Kanaal overgestoken en ze hadden in Damme onverhoeds Filips' vloot voor een groot gedeelte veroverd en in brand gestoken. Dat gebeurde op 30 mei, precies één week na de aanvang van de Franse aanval.

Het charter van mei 1213 (vertaling)

Ik Ferdinand, graaf van Vlaanderen en Henegouwen, samen met mijn lieve echtgenote gravin Johanna, aan allen die dit lezen tot in eeuwigheid. Wij laten weten dat wij onze burgers van Gent de toelating en de macht gegeven hebben tot het versterken van deze stad naar eigen goeddunken en welbevinden. Wij gunnen hun daartoe alle grond die men in de volkstaal upstal heet, tot algemeen nut van deze stad opdat haar burgers deze in alle rust en voor altijd zouden bezitten. Dit terrein en allen die er wonen, dienen te vallen onder wet en bestuur die voor alle Gentse burgers en hun gemeenschap gelden. Eenieder die de beschikkingen van de schepenen, of van degenen die door hen gemachtigd zijn de gronden te verdelen en te bezitten, zou aanvechten of overtreden, zal niet alleen een boete van 60 pond en 10 pond aan iedere schepen dienen te betalen. Al wat hij verder nog bezit zal aan ons toekomen. Opdat dit

voor altijd van kracht zou blijven en opdat niemand het later nog zou durven overtreden, hebben wij onze zegels aan deze pagina gehecht. Gedaan in het jaar 1213 in de maand mei.

Gent opent zijn poorten voor koning en hertog

Onmiddellijk nadat Filips - Augustus bericht had gekregen van de tegenslag met zijn vloot, brak hij het beleg voor Gent op en trok hij naar Damme. Hij had er het zaakje rap voor mekaar en het havenstadje en heel het omliggende werden op hun beurt in brand gestoken. Ferrand en Rainald konden ternauwernood ontsnappen en ze vluchtten naar Walcheren van waaruit ze met lede ogen moesten toezien hoe de Franse koning tijdens de Junimaand heel Vlaanderen veroverde.

Vanzelfsprekend kon het grafelijke 'contract' voor de Gentse versterking, waarvan de inkt nog niet helemaal opgedroogd was, geen soulaas bieden voor de grafelijke partij. Toen het Franse leger opnieuw kwam opdagen voor Gent, opende de stad zijn poorten.

In de Gentse geschiedschrijving is deze toch niet onbelangrijke onderwerping niet echt breedvoerig aan bod gekomen. Victor Fris, 'de' geschiedschrijver van Gent's politieke wedervaren, had er minder dan één enkel zinnetje voor over in zijn *Histoire de Gand: Puis, il (Filips na de verwoesting van Damme) revient devant Gand, et aidé du duc de Brabant, oblige la ville à lui ouvrir les portes et à lui livrer des otages et retourne en France*. Een verovering 'en passant', als het ware¹⁰.

Het is inderdaad best mogelijk dat de poorten zonder slag of stoot geopend werden. Misschien gaf, naast de Franse overmacht, ook de hulp van de hertog van Brabant¹¹, op dat moment bondgenoot van de Franse koning, de doorslag: *... daer hem ... die hertoge Heyndrick van Lotrycke ende van Brabant, die vijfste van dier name, metten spoet over dandere zyde van der Schelde ter hulpe quam, brenghende met hem alle die meeste macht ende moghenheit die hy ievers binnen zijn landen hadde connen furnieren ende gaderen*, zo schreef veel later een kroniekschrijver¹².

Meer waarschijnlijk is echter dat de Gentenaars niet bijzonder gemotiveerd waren om veel bloed te vergieten in een strijd tegen de tenslotte toch legitieme vorst die toevallig een eitje te pellen had met de graaf. Een graaf die bovendien in die hachelijke periode niet ter plekke was, maar op de vlucht.

Nog maar een jaar voordien immers was de stad niet wat je noemt hartelijk geweest voor Ferrand, toen die als nieuwe heerser naar Gent gekomen was om zijn autoriteit te laten erkennen. Integendeel, ze weigerden niet alleen de nieuwbakken graaf binnen te laten, ze joegen hem weg en onder leiding van de edellieden Raas van Gavere en Arnulf van Oudenaarde achtervolgden ze hem tot in Kortrijk, waar hij *nauwelyks met zyn gevolg de vlugt konde neemen, ten zy*

*onder begunsting der borgers (van Kortrijk), die de Ley – brugge agter hem afbraeken, waer door hy 't gevaer ontsnapte, dog met agterlaeting van alle zyne kostbaerheden en juweelen*¹³. Het was pas nadat de gravin Johanna zich bij haar man gevoegd had en nadat de meeste edelen diens kant gekozen hadden en het beleg voor Gent sloegen, dat de Gentse schepenen zich onderwierpen.

Deze bevreedende ontvangst is door kroniekschrijvers en historici op uiteenlopende wijze geïnterpreteerd geworden. Volgens een kroniekschrijver wilden de Gentenaren er zeker van zijn dat de dochter van de 'imperator' Boudewijn, wel degelijk Ferrand gehuwd had¹⁴. Zo zie je maar dat de nog steeds bestaande traditionele 'blijde intreden' waarbij nieuwe vorsten feestelijk en plechtig de sleutels van de stad gepresenteerd krijgen, in die tijd wel eens een minder vlot verloop kenden.

Hoe dan ook, na de overgave van Gent en andere plaatsen was Filips - Augustus naar de zuiderzon verdwenen, en ... graaf Ferrand nam terug alles in handen, alsof er niets gebeurd was. Maar de dreiging bleef en wellicht verwachtte iedereen dat de Fransen het daarbij niet zouden laten, en dat ze met het volgende oorlogsseizoen zouden terugkeren. Hetgeen effectief gebeurde, met de bekende fatale gevolgen voor het graafschap: de nederlaag bij Bouvines op 27 Juli 1214 en de langdurige gevangenschap van Ferrand.

Een 13^{de}-eeuwse stadsversterking: de Nieuwe Leie, de Oudevest en nog meer

Keren we nu terug naar het charter van mei 1213. De tekst zegt letterlijk dat de Gentse burgers hun stad mochten versterken naar eigen goeddunken. Twee vragen kunnen daarbij gesteld worden: wat hebben ze ervan gemaakt en wanneer deden ze dat?

Traditioneel wordt aangenomen dat de noordoostelijke stadsgrens toen verlegd werd naar de Nieuwe Leie van aan de Krommewal tot aan de monding in de Schelde¹⁵. Gezien die gebiedsuitbreiding helemaal in functie stond van de stadsverdediging, kan het niet anders dan dat dit gedeelte van de Leie juist met die bedoeling aangelegd werd. Dit stuk van de rivier werd dan ook de Nieuwe Leie genoemd om het te onderscheiden van de sterk meanderende Oude Leie¹⁶. De waterverdediging van de Nieuwe Leie werd daarbij nog voornamelijk aangevuld met een aarden wal, met wellicht een houten schutsel daarboven uitstekend, en heel belangrijk ook nog: aan de monding van de Nieuwe Leie in de Schelde een vrij imposant stuk stenen muur met verdedigingstorens. Vooral de muur en de torens, maar ook stukken van de aarden wal verder stroomopwaarts zijn goed te herkennen op het welbekende panoramisch zicht op Gent uit 1534.

Van de aarden wallen is niets overgebleven, tenzij de benaming Oudevest. Van de stenen versterkingen bleven nog ondergrondse resten bewaard, die konden onderzocht worden¹⁷. Vermoedelijk was ook de dichtbijge Sint-Jorispoort onderdeel van die vestingwerken.

Hebben we er een vrij behoorlijk idee van wat de Gentenaren er van gemaakt hebben, minder evident is het wanneer ze het gedaan hebben. Het enige wat we zeker weten, is dat na mei 1213 moet gebeurd zijn. Maar, hoe lang nadien? De gegevens bewaard in Gentse archieven zijn wat dat betreft niet bijzonder instructief: de vroegste vermelding van de naam Nieuwe Leie dateert pas uit 1270, toen er een belangrijke nieuwe gronduitbreiding kwam, terwijl er in 1220 al sprake was van een Oude Leie dicht bij Sint-Baafsabdij¹⁸.

Er zijn evenwel een paar goede redenen aan te voeren die de hypothese plausibel maken dat de gemeentenaren meteen al na het vertrek van Filips-Augustus in juni 1213 met de grote corvee begonnen waren. Er was immers de blijvende dreiging vanuit Frankrijk, en dat het menens bewijst dat de stad toen een lening aanging in Rijsel en dat ook Jan zonder Land in Januari 1214 over de brug kwam met een belangrijke lening uit de Engelse schatkist. Deze hulp werd trouwens uitdrukkelijk gekarakteriseerd als dienende voor de stadsversterking¹⁹. Zo zou men dus de Nieuwe Leie en de erbij horende wallen kunnen dateren vanaf medio 1213 en in de jaren daarna. Wellicht zelfs in de maanden er na, want in november 1214, anderhalf jaar na de inname, werd er in de nasleep van de nederlaag te Bouvines, een verbod tot uitbreiding van versterkingen opgelegd²⁰.

Al met al blijft het ook voor grote stadsgemeenschap een toch wel formidabele prestatie om een zo zware taak als het graven van een nieuwe rivierbedding, met primitieve middelen in zo korte tijd tot een goed einde brengen. Maar dat was in die tijd zeker niet onmogelijk.

Twee nieuwe wijken, waarvan één nog tot op heden nieuw heet te zijn

Het charter uit 1213 bevat naast het verdedigingsaspect nog een tweede opmerkelijke zaak. De Gentenaren kregen van de graaf de gronden, die in de volkstaal 'upstal' genoemd werden, in eigendom *ad communem utilitatem* en ook daarmee mocht de stadsoverheden, de schepenen met name, doen wat ze wilden. Ze konden de gronden verdelen of gemeenschappelijk laten.

In de middeleeuwse context betekende zulks dat de Stad de gronden kon in cijns geven aan mensen die er hun huizen op bouwden. Tijdens het Ancien Régime waren de meeste gronden immers geen eigendom van de huiseigenaars. Ze behoorden toe aan wereldlijke of religieuze instellingen, in dit geval aan de Stad. Het allergrootste gedeelte van de gronden in dit gebied, was dus stads-eigendom en dat bleef zo tot aan de Franse revolutie. De opeenvolgende huiseigenaars - cijnsbetalers werden zorgvuldig genoteerd, eerst in de stads-

rekeningen vanaf 1325 en daarna in de stadscijnsboeken²¹.

Dit had als gelukkig gevolg dat we het gebied dat toen bij de stad kwam, heel precies kennen. De westelijke grens, die met het oude 12^{de} - eeuwse stadsgebied, werd gevormd door de Ottogracht, de verdwenen Steenbrug (met het godshuis Sint Jan - ten - Dullen, gesticht in 1191, nog net binnen de oude stadsgrenzen), de verdwenen Sint-Jansgracht, de Oude Schaapsmarkt, de Ridderstraat en de Jan Palfijnstraat (de vroegere Korte Koestraat, achter de Sint - Jacobsnieuwstraat). De andere zijden van het nieuw verworven gebied werden helemaal bepaald door de grote Leiebocht vanaf de Krommewal tot aan de samenvloeiing met de Schelde en verder langs de Reep tot net voorbij de Nieuwbrug.

Het was geen klein gebied: de toenmalige stad werd er in één klap met iets meer dan één vierde mee vergroot.

De nieuw ingenomen zone werd vermoedelijk meteen al in twee gedeeld door een belangrijke weg die liep van de voordien al bestaande Steenbrug (vroegste vermelding: 1199, later Steenpoort aan het begin de Steendam) naar de vermoedelijk toen aangelegde Sint - Jorispoort (bij de huidige Sint - Jorisbrug aan het einde van de Steendam).

De beide delen waren ongeveer even groot en ze vormden twee afgescheiden wijken. De afscheiding door de Steendam werd nog versterkt doordat de zone binnen de oude Leie - arm die destijds in de huidige Baudelohof en achter de Steendam verliep, steeds onbebouwd bleef. Ook nu nog is verrassend weinig contact tussen de twee wijken.

De ene wijk werd als de Gracht of Over de Gracht aangeduid, naar de gracht die tot in de 19^{de} eeuw in de bedding van de huidige Ottogracht verliep. Later, tenminste vanaf de 16^{de} eeuw werd dit gebied de Waterwijk genoemd.

De andere wijk kreeg een naam die er op wijst dat de aanwinst uit 1213 wel een en ander betekende voor de 'oude' stad binnen haar 12^{de}-eeuwse grenzen: Nieuwpoort. En daar bleef het niet bij: de Nieuwstraat (later Sint-Jacobsnieuwstraat) en de Nieuwbrug verwijzen naar hetzelfde gegeven. Al deze namen bleven overbekend tot op heden. Hoewel de oudst bewaarde vermeldingen slechts dateren uit de 14^{de} eeuw²², mogen we aannemen dat ze tot de vroege 13^{de} eeuw terug te voeren zijn.

Wanneer de twee wijken bevolkt raakten, is maar zeer gedeeltelijk bekend. Dit komt vooral doordat de vroegst bewaarde systematische notities hieromtrent slechts uit het derde decennium van de 14^{de} eeuw dateren. De wijk 'over de Gracht' was al in 1325 grotendeels in huispercelen verdeeld, op een zone aan het einde van de Gelukstraat en de Baudelostraat na. In 1360 - 1375 was de verkaveling zo goed als voltooid²³. De Nieuwpoortwijk werd nog niet bestuurd in dit opzicht.

Naschrift

Een ongewone titel voor een ongewoon verhaal. Alhoewel, wat heet ongewoon? Misschien lijken de echt middeleeuwse gebeurtenissen die hier verteld werd, alleen maar zo in onze ogen.

In feite is het een onbetekenend detail en nogal futiel, maar de bewoners kunnen het ontstaan van hun wijken situeren en dateren in de zogenaamd grote Europese politieke geschiedenis. Er stond een imposante collectie hoge heren rond de wieg. Bij wijze van spreken alleen maar, want ze zullen er wel nooit iets geweten hebben, behalve de Vlaamse graaf allicht.

Veel belangrijker in deze blijde gebeurtenis was natuurlijk de moeder: de toen al krachtig ontwikkelde Gentse stedelijke gemeenschap. De tekst van het charter uit 1213 is veelbetekenend. De gronden werden niet in handen gegeven van een of andere lokale heer, maar ze werden de gemeenschappelijke eigendom van de burgers, vertegenwoordigd door de schepenen. Al moeten we hier wel onmiddellijk aan toevoegen dat het wel niet de vele honderden gravers en zwoegers aan de Nieuwe Leie zullen geweest zijn, die daar het meeste voordeel konden uithalen.

NOTEN

¹ MILIS, L., De Middeleeuwse grootstad. In: Decavele, J. (Ed.): Apologie van een Rebelse Stad, Antwerpen, 1989, p. 72.

² V. Fris en G. Des Marez situeerden deze grondvererving niet helemaal in de juiste context (FRIS, V., Histoire de Gand, 2^{de} druk, Gent, 1930, p. 28; DES MAREZ, G., Etude de la Propriété foncière dans les Villes du Moyen Age et spécialement en Flandre, Gent, 1898, p. 131), daar waar hun voorganger Charles-Louis Diericx dat wel beter, zij het erg beknopt, deed in zijn Mémoires sur la Ville de Gand (Gent, 1814, deel I, p. 199 – 204).

³ Een veel soberder versie van deze geschiedenis bij DEVRIESE, L., LIEVOIS, D., De Waterwijk in Gent. Aanleg van waterlopen en straten. In: Stadsarcheologie. Bodem en Monument in Gent, In druk.

⁴ ROSAY, J.M., De Ware Geschiedenis van de Pausen, Antwerpen – Helmond, 1993, p. 179 – 183.

⁵ DUBY, G. Le Dimanche de Bouvines, 27 Juillet 1214 (Gallimard, Parijs, 1973). In Nederlandse vertaling: De Zondag van Bouvines, Agon, Amsterdam, 1988. Dit werk geeft een boeiend en verhelderend beeld van de Middeleeuwse oorlogsvoering. Het hier vertelde verhaal uit 1213 komt er heel kort en fragmentarisch aan bod.

⁶ In de grote studie van Prof. Luykx over Johanna van Konstantinopel (LUYKX, T., Johanna van Constantinopel, Gravin van Vlaanderen en Henegouwen. Antwerpen, 1946, p. 78 - 113) worden argumenten aangevoerd die er op wijzen dat Ferrand zijn deelname zou afhankelijk gesteld hebben aan de teruggave van de kasselrijen Aire en St – Omaars, waarop de Franse koning niet ingegaan is. Verder waren er de schenkingen die Jan Zonder Land met kwistige hand rond strooide, een niet te onderschatten factor. Misschien liet Ferrand bij dit alles zich wel inspireren door de enorme koehandel waarin zijn huwelijk tot stand gekomen was. Nadat 's konings eigen huwelijkskandidaat voor Johanna, Engeurrand de Coucy, om niet al te goed bekende redenen had moeten afhaken, was de gravin-moeder, de van origine ook Spaanse tante van Ferrand

en weduwe van de Vlaamse graaf Filips van de Elzas, er in geslaagd haar eigen kandidaat te doen aanvaarden door Filips - Augustus. Hoofdfactor hierbij zou het vele geld geweest zijn dat zij wist te verzamelen en te besteden bij de Vlaamse edelen en bij de Franse koning voor deze zaak.

⁷ Rainald had zijn graafschap bekomen door schaking van de al wat oudere weduwe van de vorige graaf van Boulogne.

⁸ Stadsarchief Gent, reeks 94 Charters, nr. 33. Gereproduceerd in DEVRIESE., L. , De Gentse Waterwijk. De stad verkavelt het terrein. In: Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent, Gent, 1998, jg. 22 nr. 4, p. 32. Tekst in WARNKOENIG, L. A., GELDOLF, A. E., Histoire de la Ville de Gand, Brussel, 1846, p. 253 en (allesbehalve correct, maar met vertaling in het Frans) in DIERICX, CH.-L., 1814, deel 1, p. 201 – 203.

⁹ Deze burggraven waren medeondertekenaars geweest van de leenhulde die Ferrand in 1212 aan Filips had gebracht. Waarom zij de Franse koning trouw, en hun directe superieur de Vlaamse graaf ontrouw waren geworden, is niet helemaal duidelijk. Volgens Luykx waren de burggraven zich in de jaren voor 1212 in hun kasselrijen gaan gedragen als feitelijke graven, een praktijk waar een einde gekomen was met het aantreden van Ferrand (LUYKX, T., 1946, p. 88, 466 – 468). Tijdens de regering van Johanna kwam een ingrijpende hervorming tot stand waarbij het burggravensysteem zijn erfelijk karakter verloor en omgevormd werd tot het grafelijke baljuwschap met (weliswaar hoge en voor het leven benoemde) adellijke ambtenaren.

¹⁰ Deze 'smadelijke' overgave was geen primeur voor Gent. Victor Fris zelf beschreef (al even kort, of nog korter) nog een ander niet vriendschappelijke bezoekje in 1127 van een Franse koning binnen de Gentse muren (FRIS, V., Laus Gandae. In: Bulletin der Maatschappij voor Geschied- en Oudheidkunde te Gent, Gent, 1909, jg. 17, p. 209).

¹¹ Of Hendrik, hertog van Brabant, een rol van betekenis speelde bij deze inname, is lang niet zeker. Deze schoonbroer van Filips – Augustus was weinig betrouwbaar en steeds er uit zich aan zijn verplichtingen te onttrekken (DUBY, G., in de vertaling 1988: p. 33).

¹² DESPARS, N. Cronycke van den Lande ende Graefsecepe van Vlaenderen. Uitgegeven door J. De Jonghe, Brugge, 1837, deel I, p. 431.

¹³ ANON. Jaerboek der Stad en oude Casselry van Kortryk verzameld uyt menigvuldige Auteurs en Hand – schriften. Kortrijk, 1814, p. 198.

¹⁴ ... *et certe essent quod ei nupsisset* (In de voortgezette Flandria Generosa: LUYKX, T. 1946, p. 98 – 101). Johanna genoot blijkbaar heel wat prestige als oudste dochter en volgens het Vlaamse recht erfgename van de zoonloos gebleven Boudewijn, de graaf die het in niet al te fraaie omstandigheden gebracht had tot heerser van Konstantinopel en die in die functie al heel snel aan zijn einde gekomen was. Raas van Gavere en vooral Arnulf van Oudenaarde, de leiders van dit 'ontvangstcomité, werden later de trouwste dienaars van Johanna. Zij zouden ook persoonlijke vijanden geweest zijn van de ontrouw geworden burggraven. De Gentenaren dienden een zware boete te betalen en grafelijke inmenging te dulden in de schepenenverkiezingen. Deze episode ook in: KERVYN DE LETTENHOVE, M., Histoire de Flandre, Brussel, 1874, deel 1, p. 212; FRIS, V., 1930, p. 28; DEPT, G., Les Influences française et anglaise dans le Comté de Flandre au Début du 13^e Siècle, Gent, 1928, p. 94 –96.

¹⁵ Deze situatie wordt weergegeven in de her en der in de Gentse geschiedschrijving gepubliceerde kaartjes die de gebiedsuitbreidingen illustreren.

¹⁶ Enkele gedeelten van de Oude Leie die door de werken afgesneden waren, bleven nog lang bestaan binnen het nieuw verworven gebied bestaan (GYSELING, M. De Oude Leien te Gent. In: VERHULST, A., DUVOSQUEL, J.M., THOEN, E. (eds.) Peasants and Townsmen in Medieval Europe, Gent, 1995, p. 91 – 96).

¹⁷ Ondergrondse resten van een waltoren en verdedigingsmuur aan de Nieuwbrugkaai werden onderzocht en beschreven in: LALEMAN, M.C., Vestingsmuur met Waltoren. In: Oude Koeien uit de Gracht, Gent, 1979, p. 9; Vondstmelding in Stadsarcheologie, Gent, 1979, jg. 3 nr. 2, p. 41.

De toen vooropgestelde benaderende datering is niet in tegenspraak met hetgeen in dit artikel beschreven wordt.

¹⁸ GYSSELING, M., *Gent's vroegste Geschiedenis in de Spiegel van zijn Plaatsnamen*, Antwerpen, 1954, p. 9 en 11.

¹⁹ DEPT, G., *Une dette de la Ville de Gand envers Jean sans Terre*. In: *Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent*, Gent, 1929, jg. 37 nr. 2, p. 19 – 32; VAN WERVEKE, H., *De Gentsche Stadsfinanciën in de Middeleeuwen*, Brussel, 1934, p. 294 – 295. De Engelsen hadden het later flink moeilijk om de Gentenaren ervan te overtuigen dat ze die lening dienden terug te betalen.

²⁰ LUYKX, T., 1946, p. 133 ; DUBY G., 1988 (vertaling), p. 228.

²¹ DEVRIESE, L., 1998, p. 23 – 39.

²² GYSSELING, M., 1954, p. 64.

²³ DEVRIESE, L., *De Waterwijk in Gent. Een 14^{de}-eeuws stadsdeel komt tot stand*. In: *Stadsarcheologie. Bodem en monument in Gent*, Gent, 1998, jg. 23 nr. 1, p. 14 - 41.

Luc DEVRIESE

KRONIEK VAN EEN VONDELING

De ouders van mijn grootmoeder langs moeders' zijde heb ik nooit gekend. Een paar verhakelde foto's uit de 19e eeuw tonen ons bescheiden mensen, getekend door een leven van noeste arbeid en zeker geen weelde.

Tijdens de eerste wereldoorlog ging mijn grootmoeder haar ouders bezoeken. De afstand werd te voet afgelegd. Vanaf de Gentse Burgstraat naar de wijk Kloosterbos te Nazareth.

Het was toen etappengebied (1) en even buiten de Sterre werd grootmoeder tegengehouden door een lid van de "Militair Polizei" alias de "Markenpakkers". De soldaat eiste haar identiteitskaart en noteerde een verkeerde naam. "Marie Paus" i.p.v. Maria De Paepe. Grootmoeder bevestigde dit met veel hoofdgeknik, gezien de militair een loopje nam met de werkelijkheid. Na een administratieve handeling werd zij Gentwaarts gestuurd. Zodra de soldaat uit het gezicht verdwenen was, veranderde grootmoeder van richting. Zij slaagde erin het etappengebied te doorbreken. Na uren van doorstappen, kwam zij op haar bestemming aan.

Grootmoeder heeft er nooit een geheim van gemaakt, dat haar vader een vondeling was. Een waardevol document bracht ons op het spoor van enkele waardevolle gegevens. De mondelinge getuigenis van mijn grootmoeder zorgde voor de nodige toelichting.

Het taalinstrument "Woordenboek der Nederlandse taal" (22e deel) van Dr. C.H.A. Kruyskamp geeft voor het woord "vondeling" volgende definitie; "Pasgeboren kind, dat ergens is achtergelaten en daar door iemand wordt aangetroffen."

In bovenvermeld woordenboek ontdekten wij, dat de schilder Pieter Breugel een vondeling was en uit compassie werd opgenomen door de boer van het Euversnest (2).

De jonge dochters die zich van een kind wilden ontmaken, werden aangemaand het neer te leggen aan de kerkdeur. De kerkelijke synode van Mâcon in het jaar '58 heeft dit uitgevaardigd aan de parochiepriesters.

Achteraf kon men de vondelingen toevertrouwen aan liefdevolle gelovigen. Reeds in de 6e eeuw zou te Trier een soort van vondelingenhuis hebben bestaan. De kinderen die in een voor de hoofdhal staande marmeren bekken werden neergelegd, werden er opgenomen en verzorgd.

In de 7e eeuw en later werd dit bevel herhaaldelijk vernieuwd.

Het vondelingengesticht te Brussel dateert van 1809. In Gent kwam het eerst in 1820 tot stand.

Onder de heerschappij van Napoleon werd de "rolle" ingevoerd in 1811.

Napoleon vaardigde via een keizerlijk decreet uit, dat elke grote gemeente over een "rolle" moest beschikken. In de 19e eeuw werden te Gent 7.181 kinderen te vondeling gelegd. Ongeveer 4.000 waren "rollekinderen". De gezondheidstoestand van de vondelingen was zo slecht, dat 80% snel stierf.

Wanneer het kind 12 jaar oud was, werd het afgedankt. Het bleef dan meestal bij het pleeggezin wonen en trouwde in het dorp.

"Sophie Vlaemigh, oud 28 jaar, particulier, wonende op de St. Jansdreef (3) vond op 28/11/1831 om 4,30 u 's avonds in de rolle een kind van het mannelijk geslacht. Het was gekleed met een wit hemdeken, een witte bazijnen lijfrok, een gele katoenen halsdoek en een rode katoenen muts. Gebusseld in een bruin katoenen deken, een wit wollen onderlijfje en in een witte servieten doek. In zijn bussel vond men een stuk papier waarop geschreven stond: "niet gedoopt Moeder Amelie Paepe" (4)

Dit alles stond vermeld in het register van de burgerlijke stand.

Armoede en werkloosheid in de eerste helft van de 19e eeuw waren de oorzaak van deze wanhoopsdaad. Enkele zusters van het klooster waren aangesteld om de vondelingen te laten dopen en te laten inschrijven bij de ambtenaar van de burgerlijke stand. De meeste kinderen werden gedoopt in de St. Jacobskerk. Het is eveneens bekend dat niet alle kinderen naar de Rolle werden gebracht. Een aantal in verlaten hoeken, een kloosterpoort of een kerkdeur neergelegd. Tot iemand ze vond en naar de Zusters bracht.

In het jaar 1831 werden 82 vondelingen in de Rolle neergelegd. Vanaf 1863 werd de Rolle afgeschaft.

Vondelingen kregen de eerste zorgen in het hospitaal en nadien uitbesteed op het platteland.

Volgens de getuigenis van mijn grootmoeder kwamen we te weten, dat haar

vader Josephus Paepe op 12 jarige leeftijd werd uitbesteed als “koehouder” te Nazareth (5).

Hij huwde op 20 mei 1857 met Melanie Vlaeminck, spinster van beroep. Het gezin kreeg 7 kinderen. Josephus Paepe werd voorman in de bieten-campagne in Frankrijk (6). De gouden LOUISTJES (7) waren welgekomen bij zijn thuiskomst.

Deze mensen maakten in feite de eerste grote crisis mede (1840-1850).

In 1845 de mislukking van de aardappelooft; 1846 een ziekte onder de rogge; 1847 - uitbreken van typhusplaag en in 1848 het uitbreken van de cholera.

De traditionele nijverheid stortte ineen en sleepte in zijn val duizenden arbeiders mee.

De lonen van de thuiswerkende spinsters viel terug van 0,30 fr à 0,40f fr op 0,16 fr. Het jaar 1847 bracht o.m. de hongeropstand te Gent op 17/18 mei. Winkels werden geplunderd en de bakkerijen aangevallen.

Het jaar 1848 bracht ons verschillende wanordelijkheden.

Samenscholingen werden verboden en er werd een sluitingstijd uitgevaardigd voor de herbergen om 9 u 's avonds.

De intrede van de machinale industrie luidde een nieuw tijdperk in.

Het echtpaar Josephus De Paepe en Melanie Vlaeminck stierven in het laatste oorlogsjaar 1918 met een verschil van enkele maanden.

Jos. CLAUWAERT

NOTEN

(1) Gent, hoofdplaats van Etappe 1V - ressorteerde onder het bestuur van het 4e Duitse legerkorps. Zonder de toelating van de militaire overheid mochten de inwoners van het etappen-gebied het grondgebied niet verlaten. Tot november 1915 was elke briefwisseling met de rest van het land verboden.

(2) Tektst uit het werk van Karel Van de Woestijne.

(3) Deze straat droeg de oorspronkelijke naam van St. Jansdreef, doch in het midden van de 16e eeuw heette ze de “schaepmarct”. Er werd aldaar ook een schaaapmarkt gehouden. In onze tijd werd hij de “Oude Schaapsmarkt” genoemd.

(4) Pape, paep, znw,m. wereldgeestelijke, priester, geestelijke, pastoor. Soms ook geordend geestelijke. Na de hervorming gebruikt als scheldnaam voor alle roomsen.

(5) Nazareth - 10.000 inwoners - gelegen in zandig Vlaanderen op de zuidergrens - effen zand en zandkleurige bodem. Heeft een agrarische functie. Meer dan de helft van de actieve bevolking is forens. Bezit een omgracht middeleeuws kasteel. In 1977 samengevoegd met de opgeheven gemeente Eke.

(6) Deze mensen werden ook “Fransmans” genoemd. Benaming van Vlaamse seizoenarbeiders die door de teleurgang van de huisnijverheid (vanaf circa 1838) en door de landbouwcrisis van 1885 naar Frankrijk trokken om er bij de grote boeren de oogst in te halen of bieten te hakken.

(7) De “gouden louistjes” was een volkse benaming voor de franse goudfranken in de 19e eeuw.

GERAADPLEEGDE WERKEN

- De oude straatnamen van Gent door Dr. Victor Fris.
- Lexicon van de Daensistische beweging door Frans Van Campenhout (1993)
Uitgave K.O.J. Gent-Oostakker.
- Stadsmagazine Gent - juli 1998.
- Bijdrage tot de geschiedenis van Nazareth (1975) door J. Van Twembeke.
- Toerisme in Oost-Vlaanderen jg. 1999 nr. 1
- Vijftig stratenwandelingen door Gent door R. Buyle G.O.V. Heraut mei/juli 1984.
- Beschrijving van Gent door G. Celis pr. 2e uitgave (1920).
- De Gentse St. Jacobsparochie door Frans Verstraeten (1979).
- Les cahiers de la Biloque no. 6 novembre/décembre 1979.
- Het Gentse Rolleke en de vondelingen door M. Beké G.O.V. Heraut 1 maart 1980.
- De Grote Oorlog door Sophie De Schaepprijver - Uitgeverij Atlas Amsterdam/Antwerpen (1997).

DE BAUDELOOKAPEL

Onderstaand artikeltje schreef Pierre Kluyskens meer dan 40 jaar geleden.

Men sprak er sedert jaren van, en herhaalde malen was het vraagstuk te berde gekomen in de plaatselijke Commissie voor Monumenten en Stadszichten. Na vele beloften kwam twee jaren geleden het verheugende nieuws, het ja-woord van de Administratie: "Het dak van de kapel dat in erbarmelijke staat verkeert, wordt hersteld". Dit woord "wordt" heeft in de administratieve taal steeds een reukje van "het gebeurt wel eens" en moet dan ook, grammaticaal gezien, als een "toekomstige" en niet als een tegenwoordige tijd worden opgevat en beschouwd.

Twee jaren na dit "wordt" mogen wij vandaag jubelen en het woordje "is" hersteld, neerpennen; alle Gentenaren zullen zich met ons verheugen over die herstelling, want het dak van de aloude kapel was werkelijk een zeef geworden die meer water doorliet dan tegenhield en zelfs de boeken van onze stedelijke openbare boekerij hadden het de laatste maanden erg te verduren gehad. doch de stad moest machteloos toekijken daar de herstellingskosten en dus ook de werken ten laste vielen van het Ministerie van Openbare Werken.

Burgemeester Claeyns had reeds in zijn hoedanigheid van senator -het cumuleren van openbare ambten heeft dus af en toe wel zijn goede kant- naar zijn bitsige pen gegrepen zoals hij dat kan wanneer het naar zijn zin niet gaat en met twee snedige parlementaire vragen eindelijk wat gang in de zaak gebracht, temeer daar hij die vragen op de steeds groter wordende schade en dus ipso facto ook herstellingskosten wees.

Alles bij mekaar genomen, mogen wij ons dan ook nog verheugen en gelukkig

achten dat het betrokken Departement zo vlug, t.t.z. na amper een viertal jaren, tot de nodige herstellingswerken is overgegaan en dat de kapel eens te meer, en voor de zoveelste maal, in extremis kon gered worden.

Ik weet niet of het gelegen is aan het feit dat de negenjarige Mozart hier in 1765 het klokkenspel en het orgel bespeelde of aan het feit dat het klokketorentje zich zo sierlijk en zo licht op die gladde massa van het dak boven de helaas verscholen vensters van de kapel verheft en aftekent, dat ik sentimenteel zoveel ben gaan houden van die Baudeloo-kapel, maar ik kan er onmogelijk voorbijwandelen zonder hare lichte, soepele vormen, haar gratie en vooral haar charme te bewonderen.

Wellicht ook omdat de geschiedenis van die abdij meer op legende dan op werkelijkheid lijkt en dat het sprookjesachtige het toch immer in het hart van de mens op het nuchtere en het prozaïsche zal halen.

Het gebeurde in de allerlaatste jaren van de XIIe eeuw in het zoete Land van Waas dat men het “Lusthof van Vlaanderen” noemde, en meer bepaaldelijk in het kleine dorp Sinaai, toen Boudewijn IX, gezegd Boudewijn van Constantinopel, graaf van Vlaanderen was.

In 1197 of 1199 -men kan de juiste datum niet achterhalen- leefde in de St. Pietersabdij te Gent een doorbrave en heilige monnik, met name Balduinus de Bocla, wien het abdijsleven te zwaar woog en vooral te rumoerig bleek en zich daarom in de bossen van Sinaai terugtrok om er als kluizenaar zijn dagen in een hut te slijten.

Zoals dit in die tijden nog meer gebeurde, lokten zijn stichtelijke zeden en leven een aantal jongelingen aan, zodat het dra onmogelijk bleek die kleine kolonie heilige mensen in een eenzame kluis onder te brengen.

De lotgevallen van Balduinus en zijn volgelingen waren inmiddels doorgedrongen tot het slot van graaf Boudewijn die hen een stuk grond, genaamd Baudeloo -loo betekend bos- schonk om er een abdij te stichten, de abdij van het bos van Boudewijn ofte Baudelo.

Na de dood van Balduinus in het jaar 1200, nam de abdij een bliksemsnelle uitbreiding en zij zou de volgende eeuwen een van de mooisten en voorspoedigsten van het Vlaamse land worden. Zij bezat zelfs, sedert 1259, een toevlucht of Refuge te Gent, aan de Ottogracht, aan de rand van de oude stadskuip, waar de monikken in oorlogstijd of wanneer zij voor belangrijke zaken in de hoofdstad van het graafschap moesten komen, konden verblijven of betere tijden afwachten.

De monniken die ten tijde van Balduinus de regel van de Heilige Benedictus hadden gekozen, namen kort daarop en in elk geval voor 1235, de regel van de H. Bernardus, t.t.z. van de Cisterciënzers aan.

Meer dan drie eeuwen lang sleten onze monniken gelukkige dagen in gebed en

arbeid, in de dichte bossen van Sinaai, doch toen brak over gans Vlaanderen, in 1578, de Beeldenstorm los die tot in de kleinste dorpen zijn vernielingszucht liet botvieren. Ook de prachtige abdij van Sinaai, onschuldig en paradijsachtig verscholen in de mooie bosstreek van het zoete Waasland moest het ontgelden en werd door de furie van de Calvinisten, volledig verwoest.

Als de pastor bonus van het Evangelie schaarde Jacobus Delrio, 27e abt van de Baudelo-abdij, zijn kudde rond zich en vluchtte naar veiliger oorden. Gent en zijn Refuge waren onzeker, want ook de hoofdstad van Vlaanderen was een gemakkelijke prooi geworden voor de vernielingszucht van de Beeldstormers, zodat de moedige abt zijn lijdenstocht doorheen het land moest voortzetten tot hij eindelijk met een handvol monniken Keulen kon bereiken. Hij bleef er ongeveer zeven jaren, totdat Gent zich aan de troepen van Alexander Farnèse overgaf en de laatste ketters definitief uit de stad waren verdreven.

Aan een terugkeer naar de gans verwoeste abdij van Sinaai moest niet eens meer gedacht worden; ook de kleine Refuge aan de Ottogracht droeg de sporen van de brutaliteit en de vernielingsrazernij, maar bleek toch nog gedeeltelijk bruikbaar als tijdelijk toevluchtsoord. Een kwart eeuw lang zou abt Delrio, tot zijn dood in 1610, zijn testament en zijn dynamisme ten dienste stellen van de kleine gemeenschap die nu vast besloten was zich definitief in de Arteveldestede te vestigen. Pas in 1602 verkreeg Delrio de officiële toelating van het stadsbestuur zich alhier te vestigen, op voorwaarde dat de nieuwe Baudelo-abdij onderworpen zou blijven aan de St. Pietersabdij.

Het jaar zelve van het overlijden van Delrio werd de eerste steen van de nieuwe abdijskapel gelegd, welke in 1617 kon ingehuldigd worden. Het werk van Delrio werd voortgezet en beëindigd door een ander groot figuur van de Orde, abt Jan van Deinze, die naast de kapel een prachtig monasterium liet optrekken.

Tot aan de Franse Omwenteling kende de nieuwe abdij, bijna miraculeus na de storm van 1578, te Gent om de kleine Refuge herrezen, dagen van voorspoed, van vroomheid en ook van uitzonderlijke artistieke weelde, want in gans Vlaanderen werd met lof en eerbied gesproken over de kunstschaten van de monniken van de Baudelo-abdij.

Boven het hoogaltaar bewonderde men een prachtige O.L. Vrouw-Hemelvaart van de hand van Hendrik van Balen, terwijl schilderijen van Pourbus en andere grootmeesters van de Vlaamse School de kapel en de kloostergangen versierden. Later zouden Van Reysschoot met veertien grisailles en Karel Van Poucke met vier bas-reliëfs dit majestueus ensemble nog meer luister bijzetten.

Geen enkele kerk uit het Gentse mocht op een zo grote weelde en diversiteit van marmer bogen als de abdij met haar indrukwekkend hoogaltaar en hare kostbare vloerbekleding. De afsluiting van het koor in kunstig gesmeed ijzer mocht wedijveren met die van de O.L.V. St. Pieterskerk en de koorstoelen

werden terecht beschouwd als de mooiste van de stad.

De zaal Baudelo die thans in ons Museum van de Byloke werd overgebracht, toont ons nog een prachtige reeks wandtapijten, rond het midden van de XVIIIe eeuw in de ateliers van Jean-François Van Hecke te Brussel vervaardigd; zij werden onlangs gerestaureerd en prijken opnieuw in hun schitterende kleurenpracht in de merkwaardige reconstructie van de Baudelo-zaal.

Ook het orgel dat in de tweede helft van de XVIIIe eeuw werd geplaatst, was algemeen geroemd.

Het zou later door de stad, in 1819, aan de protestantse tempel van Vlaardingen voor 3.500 gulden worden verkocht!

Als om de kroon op dit artistiek ensemble te spannen, hadden de monniken in 1613 aan de bekende Gentse klokkengieter Pauwels een klokkenspel van 30 klokken besteld dat enkele jaren later, in 1661, vervangen werd door dit ongeëvenaard kunstwerk van de wereldvermaarde klokkengieter Pieter Hemony uit Zutphen, die twee jaren voordien het nieuw klokkenspel van het Gentse Belfort had mogen leveren.

Het zijn dit klokkenspel en orgel van de Baudelo-abdij welke de kleine Mozart in 1765, bij zijn doortocht door Gent met zijn vader en zijn zuster Nannerl, bespeelde, "Te Gent, schrijft Leopold Mozart aan zijn vriend Hagenauer, speelde Wolfgang 's namiddags op het grote nieuwe orgel bij de PP. Bernardijnen".

Op het ogenblik dat de Gentse monniken met ontroering luisterden naar het wonderkind Mozart, het Kind der goden, konden zij niet vermoeden dat enkele jaren later, in 1795, de doodsklok over de abdij zou luiden.

Zoals alle kloosters werd ook de aloude Baudelo-abdij afgeschaft en werden de monniken verdreven.

Zij zouden er nooit meer terugkeren, maar het mirakel dat zich een eerste maal, na de Beeldenstorm van 1578 had voorgedaan, zou zich andermaal onder een andere gedaante herhalen. De monniken werden weliswaar verdreven doch ditmaal ontsnapten door een nieuw wonder, nml. de bijna providentiële tussenkomst van een van onze meest verdienstelijke stadsgenoten, Karel van Hulthem, de oude abdij van Baudelo en hare kapel met de enigmoosie klokkenspel, op het nippertje aan de vandenhand van de Sans-Culotten.

De laatste monnik die in 1795 door de Franse Republikeinen uit de Baudelo-abdij werd verdreven zou wellicht vreemd opkijken, moest hij voor een paar uren op aarde kunnen terugkeren, en van ons Belfort zijn weg zoeken naar zijn abdij: amper een paar honderd meter, doch alles is sindsdien zoveel veranderd: de nieuwe Borluutstraat die thans Belfort en St. Jacobskerk rechtstreeks verbindt, de verdwijning van de Ottogracht zelve waarin de abdij haar torentje liet wegrimpelen, de banale omgording van de kapel door een reeks bepleisterdegebouwen, de omvorming van de abdij zelve in schoollokalen.



De Baudelookapel. Ingang langs de Ottogracht. Universiteitsbibliotheek tot in 1942. Later Stadsbibliotheek tot in 1980.

Van gans dit complex met zijn smalle straatjes, zijn riviertje en vier kleine bruggen, van die eens zo stemmige en ruime abdij, is niets overgebleven dan de kapel en het torentje die verstoppertje spelen tussen een groep gebouwen en de bomen van het Baudelo-tuintje.

Het scheelde nochtans geen haar of ook zij hadden het bij de Franse Omwenteling moeten ontgelden.

Wanneer men niet doet wat men wil, moet men doen wat men kan.

Aan de afschaffing van kloosters en abdijen, aan het aanslaan hunner goederen en aan de uitdrijving van de kloosterlingen viel, na de bezetting van ons land door de Franse legers, niet meer te tornen, maar enkele stadsgenoten aarzelden niet hun veiligheid en zelfs hun leven op het spel te zetten om in die tragische dagen, nog te redden wat nog kon gered worden, vooral aan gebouwen en kunstwerken, en in dit opzicht zal men nooit genoeg de nadruk kunnen leggen op de moed, de vaderlandsliefde en de zelfverloochening van een man als Karel Van Hulthem.

Het enige middel dat overbleef om te verhinderen dat de Baudelo-abdij het lot van de Recolletten- of Prediterenklooster en zovele andere religieuze gebouwen zou ondergaan, was er onmiddellijk een profane, utilitaire bestemming voor te vinden. Indien men er iets of iemand kon onderbrengen, was zij van vernieling of verkoop gespaard.

Een geluk nog dat de Fransen de éne God door een aantal republikeinse goden en godinnen of andere symbolen hadden vervangen, voor dewelken zij tempels nodig hadden: de godin van de Rede, van de Vruchtbaarheid, van de Trouw, van de Wet, enz. Aldus kon bekomen en bereikt worden dat de kapel van de voormalige Baudelo-abdij in Tempel van de Wet zou omgetoverd worden. Heel orthodox was die zet wel niet, maar hij had toch dit enorm voordeel dat de kapel niet als nationaal goed werd verkocht aan de ene of andere avonturier die ze dan zou afgebroken hebben om er marmer, brons, steen of ander materiaal uit te halen, zoals dit voor vele kloosters het geval was.

Spijtig genoeg had de koster van die tempel geen klokgelui nodig om zijn “gelovigen” tot die profane eredienst op te roepen; de Franse legers daarentegen hadden dringend behoefte aan koper, tin, brons en zij hadden besloten dan ook zonder zich te bekommeren om de historische en artistieke waarde van het meesterwerk van Pieter Hemony, al de klokken uit het torentje van de Baudelokapel weg te nemen om ze tot kanonnen of munitie om te zetten.

Reeds had een zekere Duhamel, door de Franse overheden speciaal met dat werk belast, het spitse torentje beklommen en de eerste klok afgerukt, toen plots van Hulthem, heimelijk door een kunstminnaar verwittigd, woedend kwam opdagen. Hij bezat helaas geen enkel mandaat om Duhamel enig bevel te geven, maar bezielde door zijn liefde tot de kunst en zijn stad, aarzelde hij geen ogenblik alles op het spel te zetten, en met een daverende stem, alsof hij de Prefect in hoogsteigen persoon was, gaf hij Duhamel bevel zijn vandalenwerk onmiddellijk stop te zetten totdat hij nadere instructies zou ontvangen.

Terwijl Duhamel zich nog aan het afvragen was welke opdracht en bevoegdheid die enigmatische Gentenaar wel mocht gekregen hebben om zo kordaat te kunnen optreden, had Van Hulthem reeds een blad papier volgekrabt welke hij op de ingangdeur van de kapel aanbracht:

“Egalité Liberté. -Au nom du Jury des arts et des sciences du département de l’Escaut, il est défendu à qui que ce soit de toucher au carillon de la ci-devant abbaye de Baudelo, que le Jury des arts a réservé pour la célébration des fêtes nationales, à cause de l’ excellence des cloches fondues par le célèbre Hémony, artiste de Zutphen”!

Zoals een krijgslist in oorlogstijd soms meer opbrengt dan een brutale aanval of beschieting, zo ook bereikten de list en de ... machtsusurpatie van Karel Van Hulthem ten volle hun doel. Duhamel trok zich beteuterd terug en zijn verslagenheid en die van de onthutste overheden maakte onze Gentenaar gebruik om een schrijven te richten tot de Prefect van het Schelde-departement en een andere brief tot de Minister van Binnenlandse Zaken te Parijs, in zeer behendige termen die de minister voor een onmogelijk alternatief stelden:

“Nous connaissons, citoyen ministre, votre amour pour les arts, pour tout ce

qui peut tendre aux progrès de l' instruction publique..." Ministers waren en zijn zelden onverschillig voor dergelijk proza. Wat kon de Minister van Binnenlands Zaken nog doen wanneer men hem enerzijds als een beschermer van kunst en cultuur liet doorgaan en men hem anderzijds diets maakte dat het klokkenspel van de Baudelo-kapel zo mooi was dat men het speciaal wou redden om de zegepraal van de Franse legers en de nationale feesten te bezingen! Hij kon nog enkel de spons halen over de vermete daad van Van Hulthem en op de koop toe nog zwichten voor zijn subtiële vraag.

Aan de prachtige zet van onze moedige Gentse waaghals hebben wij het te danken dat de kapel en het elegant torentje samen met de beiaard van Petrus Hémony, in extremis konden gered worden en voor het nageslacht konden bewaard blijven, weliswaar in een enigszins gewijzigde vorm, want bij een eerste herstelling in 1827 werd de windwijzer door een geajourde wereldbol vervangen om wel aan te tonen dat de abdij niet meer de Tempel van de wet, maar de Tempel van de Wetenschap was geworden.

Die eerste slag geleverd en gewonnen zijnde, bereidde van Hulthem zorgvuldig en koppig zijn tweede offensief voor. De Fransen hadden immers de kloosters, kerken en abdijen leeggeplunderd en de ontelbare kunstwerken, boeken, archiefstukken, schilderijen enz. tijdelijk opgestapeld in de kleine bibliotheek van de Baudelo-abdij waar zij toevertrouwd werden aan een Jury des Arts waarvan Coppens voorzitter was en van Hulthem secretaris.

Geen week ging echter voorbij zonder dat de Franse Commissarissen in die schatten de mooiste stukken en exemplaren kwamen uitkiezen om ze naar de Franse musea en bibliotheken te verzenden.

De bibliotheek van de monniken was na enkele maanden te klein geworden en dat ogenblik had van Hulthem precies afgewacht om heel behendig te suggereren de Tempel van de Wet naar de St. Michielskerk over te brengen en de kapel zelve van de Baudelo-abdij in bibliotheek om te zetten.

De Fransen lieten zich beetnemen en de stadsarchitect Pisson werd gelast met de nodige aanpassingswerken in de kapel: verwijderen van de altaren, aanbrengen van rekken enz. Die moordenaar-architect die enkele jaren later ons stadhuis zo afschuwelijk zou verminken, verrichtte natuurlijk meer kwaad dan goed, maar daar hij over geen al te grote kredieten beschikte, beperkte alles zich hier uiteindelijk bij een paar oppervlakkige aanslagen op de structuur van het gebouw.

Van Hulthem had zijn doel bereikt: te Gent een departement bibliotheek stichten. Hij beschikte thans, zonder een cent te moeten uitgeven, over een lokaal waardoor hij tevens een historisch gebouw van ondergang en vernieling redde, en wie het woord bibliotheek uitspreekt heeft het natuurlijk ook over boeken en handschriften.

Nu de Fransen het principe van een bibliotheek hadden aanvaard, moesten zij ook aannemen dat boeken op de rekken zouden komen!

Zij konden nu geen enkel voorwendsel meer inroepen om die schatten over de grens te brengen; Gent beschikte over een departementale bibliotheek waar de werken zorgvuldig konden gecatalogeerd, bewaard en gerangschikt worden. Eens te meer was het spel van kat en muis in het voordeel van de muis uitgevallen.

Behendig en voorzichtig wist van Hulthem de verdere uitwerking van zijn groots plan door te voeren, mede dank zijn talrijke relaties in de Franse middens, nml het onttrekken van de bibliotheek aan het gezag en het bezit van de Fransen. Hij slaagde in zijn opzet toen de bibliotheek op 3 Prairial jaar XII, in 1804 dus, door de Franse regering aan de stad werd afgestaan.

Daarmede was het pleit voorlopig ten gunste van onze Gentse stede beslecht en werden de kostbare boeken en manuscripten definitief onttrokken aan de roofzucht van de bezetter.

De volgende etappe greep plaats ten tijde van koning Willem toen de stad op haar beurt de bibliotheek afstond aan de zopas gestichte Universiteit.

Zulks zou ten andere vele bibliotheken aanzetten hun boekenverzameling aan de nieuwe Universiteitsbibliotheek te legateren of te verkopen.

Het aantal boeken steeg zodanig dat de Baudelo-kapel weldra te klein werd en dat belangrijke werken moesten uitgevoerd worden, o.m. het optrekken van een zijgebouw en het peristylum met zijn vier corinthische zuilen afkomstig van de tuin van de voormalige abdij die inmiddels eerst het Lyceum, vervolgens het Koninklijk Collegie en eindelijk, in 1832, het Atheneum werd.

“Il n’y a que le provisoire qui dure”. De solutie van Van Hulthem was, althans voor de gebouwen, een tijdelijke noodoplossing geweest, doch zij bleef bijna anderhalve eeuw duren tot eindelijk, een vijftiental jaren geleden, de Universiteitsbibliotheek naar de reusachtige boekentoren mocht uitwijken.

Bescheiden gestart onder het impuls van Karel Van Hulthem die er de stichter en de vader van geweest is, telde zij ten tijde van Willem I, 23.700 boeken en 234 handschriften, in 1837, 51.741 boeken en 556 manuscripten en thans is zij, met haar 1.200.000 werken, uitgegroeid tot de tweede bibliotheek van het land. Velen zullen zich nog de tijd herinneren, toen zij als student, rechts in het peristylum, de smalle gecapitoneerde deur binnentraden om in de donkere gang in de catalogussen en steekkaarten te snuffelen en vervolgens in die stoffige maar stemmige leeszaal, het aangevraagde werk te raadplegen.

Het had de allure niet van onze moderne leeszaal van de Boekentoren, maar het zette misschien meer aan tot studie en meditatie.

Pierre KLUYSKENS

GENTSE MAANDKALENDERVERZEN UIT DE VROEGE ZEVENTIENDE EEUW (vervolg)

September

1. Koragie, kinders, 't wort den tijt,
Dat de gans vrees en pijnelijt,
Vaen diese werpen dapper naer,
In 't school soeckt men den kandelaer.

2. Wilt, ghij, slijmpers, den reuse sien,
Naer Wetter treckt met dander lien,
Maer keert met reusken om en tom,
Soo sult ghij thuijs sijn wijllekom.

3. Op Onse Vrouwe Gheborte ledt,
Gaet besoeckt haer te Naessereth,
De groote vakanssen sijn ghedaen,
Het procudeeren gaet weer aen.

4. Vroukens ick soud u geerne raen,
Te doen provisie soo van graen
Als van Dixmuijsche botter goet,
Ghemerckt dat ghij die hebben moet.

5. Bijnnen een maent den loop begint,
Tot coopen wort ieder ghesijnt,
Elck van dier botter en opslagh vrees,
Dickmaels betaelen de slechtste meest.

6. Nu de boomen zijn seer ghelaen,
De vruchten dienen afghedaen,
En op solder en stroo gheleyt,
Hy faelt die al te langhe beyt.

7. Neemt op S. Mattheusdagh acht,
Dat even lanck zijn dagh en nacht,
Den herf[s]t beghint, de couw compt aen,
Den somer heeft nu haest ghedaen.

8. Van warm kleeren voorsiet u wel,
Voorhanden is den wijnter fel,

Gheluckigh mensch die middel heeft,
Godt dient en voortd in deughden leeft.

De eerste vijf strofen van deze maand ontbreken in de *Almanak*. De lacune werd aangevuld met de tekst uit het Hije-hs.

1ste str.

De vetgemeste ganzen moesten vrezzen om voor een barbaars volksvermaak hun leven te laten. Levende dieren werden met de kop naar beneden gehangen. Het spel bestond erin de kop eraf te trekken terwijl de speler te paard eronder doorreed. Gebruikte hij een sabel dan sprak men van ganssabelen of –slaan. Wierp men ernaar met een snijdend werktuig dan was het een ganswerping¹. Het zoeken naar de kandelaar was wellicht een gebruik, waarover mij echter van elders niets bekend is.

2de str.

De geschiedenis van de Wetterse reuzen die, samen met die van Antwerpen zeer bekend zijn, is uitvoerig behandeld door Marcel Daem². Ze hadden geen eigenaam maar werden gewon Reus en Reuzin genoemd. De oudste vermelding dateert uit 1622. Ze stapten mee op in de ommegang gedurende de eerste drie dagen en de laatste zondag tijdens de kermisdagen in september. Blijkbaar trokken ook vanuit Gent *slijmpers*, d.i. slempers, feestvierders, naar Wetteren. De passage “keert ... om en tom” is een echo van het refrein uit het bekend reuzenlied: “Al die daar zegt de Reus die komt” met rijmwoorden van de volgende verzen: “erom, weerom, reuzegom”. De boodschap lijkt te zijn: blijf te Wetteren niet hangen, maar keer, als de reus, om, d.i. naar huis terug.

3de str.

O.-L.-Vrouw-Geboorte: 8 sept. Op deze dag gaat – wellicht sinds de vijftiende eeuw – te Nazareth de kleurrijke ommegang uit ter ere van “O.-L.-Vrouw van Nazareth”. Die bestaat uit een reeks statiebeelden die de vijftien mysteries voorstellen. Aan deze Lievevrouw is een merkwaardige legende verbonden en de verering is tot in de achttiende eeuw zeer groot geweest. In 1566 werd het beeld van de vernielzucht der beeldenstormers gered. De vijftien kapelletjes van de ommegang werden in 1876 hersteld.

De “grootte vakanssen” van de Raad van Vlaanderen zijn ten einde. Ze duurden ongeveer twee weken (vanaf 22 juli: zie bij juli, 7de str.) en in deze periode werd er niet “geprocudeerd”.

4de str.

De Dikmuidse boter is nu op haar best. Tot dan toe hadden huisvrouwen zich in afwachting beholpen met een “cleyn provisie” andere boter (zie bij mei, 5de str.).

5de str.

den loop : de koopdrukte vóór de prijzen beginnen te stijgen wegens de herfst en winter; *dier botter* : dure boter.

7de str.

Sint-Mattheusdag : 21 sept., begin van de herfst, vroeger de Winterdag genoemd ³, omdat toen het jaar maar in twee seizoen verdeeld werd ⁴ :

Ah ! Sint-Matteus lacht,
Jamaar : De winter wacht.

October

1. Als men viert S. Baef van Ghent,
Vranckrijck ons dan veel wijnen sent,
Van Reyms, Beaulne en van Chalon,
Van Anjou, Bordeaux en Bayon.

2. Den ed'len groenen Rijnschen wijn
Plagh hier abundant te zijn,
Van Ceulen, Bon en Andernach,
Van Kobelens en Bacherach.

3. Maer siet den Geuschen Palatijn,
Heeft eerst verwoest den heelen Rhijn,
Daerna den Sweed is commen aen,
Die noch heeft 't meeste quaed ghedaen.

4. Den slaghtijdt die is voor de deur,
Men heeft alsdan van ossen keur,
Maer dat hy coopt die coopen wil,
Ick prijse die hem thuys hout stil.

5. Ick prijs oock die in 't vleeschuys gaet,
Daer coopt maer t'huys geensins en slaet
Van 't ghen' dat u best anne staet,
En doet dat souden metter daet.

6. Dat u standen wel suiwer zijn,
Ghewreven seer met roosemarijn,
Met tymess, saillie, naghelcruyt,
Noyt beter pekelen quamper uyt.

7. Alsoo en is hy niet bedot,
Noch met sijn magher beest bespot,
'Tgheraeck is alleen by gheluck,
Soo doende verstaet ghy u stuck.

8. Sint' Lucas is des schijlders feest,
Van cladders ende brodders meest,
Siet toe, schippers, van ongheweert,
Alsmen Simoen en Judas eert.

1ste str.

St.-Baafs : 1 okt.

Naast de bekende wijnen uit Reims, de hoofdstad van de Champagne, en uit Bordeaux, de hoofdstad van het Gironde-departement, zijn er minder bekende plaatsen als *Beaulne*, d.i. Beaune, het handelscentrum voor de Bourgogne-wijn samen met Chalon-sur-Soâne. *Anjou*, de streek in het westen van Frankrijk verwijst naar de Loire-wijn. *Bayon*, d.i. Bayonne, de zeehaven in het departement Basses-Pyrénées stond blijkbaar in relatie met Gent.

2de str.

groenen : jonge (het Hije-hs. heeft *koelen*).

Andernach en Bacharach zijn beide steden op de linker-Rijnoever en *Kobelens*, d.i. Koblenz, ligt aan de samenvloeiing van Rijn en Moezel.

3de str.

Deze verzen verwijzen naar de Dertigjarige Oorlog (1618-1648) tussen de katholieken, geleid voor Frankrijk, en de protestanten, d.i. het Habsburgse rijk. Frederik V, graaf van de Palts (d.i. de Rijnstreek met Mainz, Worms en Spiers) is *den Geuschen Palatijn* die de Evangelische Unie leidde van 1618 tot 1620. Later trok Gustaaf II Adolf van Zweden, *den Sweed* uit de tekst, eind 1631 en begin 1632 naar de Rijnstreek en veroverde ook een groot deel van het rijksgebied⁵.

In deze en in de vorige strofe komen de dure, fijne wijnen aan bod. De huiswijnen volgen bij november (5de str.).

4de str.

Het waarom van het laatste vers is mij niet duidelijk, zeker als men het eerste van de volgende strofe ermee vergelijkt.

5de str.

maer t'huys geensins en slaet : het slachten (*slaet*) van het vee mag niet thuis gebeuren; het Hije-hs. heeft hier *met gelet en beraet*.

Hetzelfde hs. heeft als derde vers : *Van vlees dat hem best sijn verstaet* (het vlees dat hij meent het beste te zijn).

6de str.

Al de kruiden die hier vermeld worden komen ook in juni (3de str.) ter sprake wanneer er een voorraad van dient aangelegd te worden.

7de str.

De laatste twee vv. zijn moeilijk verstaanbaar.

magher beest (v. 2) : het Hije-hs. leest *vette huid* (= ?).

Voor vv. 3-4 hebben de *Almanak* en het Hije-hs. sterk verschillende teksten : in het hs. lezen we

Met sijn blau beest alfvastenspijs (betekent *blau* hier mager ?)

Diet gheraeck vijnt is selden wijs.

Wat met 't *gheraeck* bedoeld wordt is mij niet bekend. Naar de context te oordelen zou het 'goed, geschikt' of iets dergelijks moeten betekenen.

8ste str.

De auteur loopt niet hoog met de schilders van de Sint-Lucaspild. St.-Lucas (18 okt.) is de patroon van *cladders*, kladschilders en *brodders*, een syn. daarvan.

H. Simon en Judas (28 okt.). Sterk verspreid waren spreuken die erop attent maken dat de winter in aantocht is ⁶, b.v.

Als Simon en Judas henengaen

Dan komt de winter aen

maar van het gevaar voor onweer (*ongheweert*) of van schippers is daar geen spoor.

(vervolgt)

W. L. BRAEKMAN

NOTEN

1 J. Ter Gouw, *De Volksvermaken* (Haarlem, 1871), p. 353-356; K. Van Nijen, "De gans in de volksvermaken", *Volkskunde* (1934), 31-69; en W.L. Braekman, *Spel en Kwel in vroeger Tijd* (Gent, 1992), p. 277-279.

2 M. Daem, "De Wetterse Reuzen", *OvZ* 24 (1949), 73-88. Zie ook dezelfde : *Reuzenliederen in Oost-Vlaanderen* (Gent, Bond Oostvl. Volkskundigen, 1989), p. 26-27.

3 G. Celis, *Volksk. Kalender*, p. 271.

4 M. Broeckhove, *Weerk. Kalender*, p. 160-161.

5 E. Lousse, *Beschavingsgeschiedenis van de moderne Tijden* (Leuven, 1948⁴), V, p. 116-119.

6 M. Broeckhove, *Weerk. Volkskalender*, p. 176.

GENTSE MEMORIEDAGEN: 20-21-22-23 JUNI

20 Juni 1613

De Staten van Vlaanderen verlenen de toelating tot het graven van de Brugse Vaart.

Dit betekende het einde van een 3 eeuwendurend conflict tussen Gent en Brugge voor het water van de Leie. Heel die tijd probeerden de Bruggelingen een vaart te graven tussen Deinze en hun stad en met het water van de Leie hun zee-kanaal te spijzen.

Zij begonnen de werken terzelfdertijd te Deinze en te Brugge; maar ze werden stilgelegd, hernomen, opnieuw stilgelegd, het ging niet vooruit. En hoe kwam dat?

Wel, het waren die embêtante Gentenaars die steeds maar stokken in de wielen kwamen steken en meestal niet op de zachtste manier. Maar de Bruggelingen lieten ook niet los en, begonnen steeds opnieuw. De Gentse schepenen die vreesden dat de Bruggelingen hun slag tenslotte toch zouden thuishalen, stelden als *modus vivendi* voor de Brugse Vaart te graven. De principiële toestemming kwam van de Gouverneur Alexander Farnèse in 1590, maar het zou toch nog 23 jaar duren vooraleer de Staten van Vlaanderen hun fiat gaven.

Kort daarop begonnen de werken. Ze waren verdeeld in verschillende afzonderlijke ondernemingen die toevertrouwd werden aan Hollanders, want die waren toch specialisten van waterbouwkundige werken.

In 1614 kwam Aartshertog Albrecht de werken inspecteren. In 1621 werden de dijken die de verschillende vakken scheidde doorgestoken. Gent werd bereikt in 1622. De werken hadden ongeveer 8 jaar geduurd.

De fameuze dienst van de bargies startte in 1623.

Men moet zich die oorspronkelijke Brugse Vaart niet voorstellen zoals hij nu is. Hij had een diepte van nauwelijks anderhalve meter, maar het jaar nadien reeds werd hij verdiept tot 2,5 m. Het was aanvankelijk niet de bedoeling Gent aldus rechtstreeks met de zee te verbinden. Het kanaal was bestemd voor de binnenvaart en als verdedigingslijn tegen de invallen en de plunderingen van de Hollanders.

In 1661 besliste de Spaanse overheid de vaart te verdiepen en hem te verlengen tot Oostende. Dit stuitte op het verzet van de Gentenaars die vreesden hun binnenvaartmonopolie te verliezen, maar daar werd vanzelfsprekend geen rekening mee gehouden.

Vier jaar later waren de werken voltooid.

Het graven van de Brugse Vaart gaf niet het resultaat dat de Gentenaars ervan verwacht hadden. De voornaamste reden was dat de haven aan de Brugse Poort

afgescheiden bleef van de overige Gentse waterlopen. Daar zou slechts verandering in komen in 1753 toen de juist gegraven Coupure luisterrijk ingehuldigd werd.

20 Juni 1621

Aartshertog Albrecht woont in de kerk van Ekkerghem het sermoen bij en neemt vervolgens deel aan de vermaarde “Ommegang van Akkerghem”, “met syne suite van edelluyden, van de magistraten en notabelen, alsoock van eene groote menichte van volck.”

Bij die gelegenheid werd ook de vergrote Heilige Bloedkapel door Mgr. Boonen gewijd.

In Augustus 1617 hadden Albrecht en Isabella deze kapel bezocht en zij hadden toen een grote som geld geschonken om ze te vergroten.

20 Juni 1722

Dood in de Bijloke van de Gentse schilder Victor Verspilt.

Hij werd geboren rond 1655. Hij werd vrijmeester in de Nering in 1679.

20 Juni 1799

Geboorte van de schilder Charles Picqué.

Deze leerling van Jozef Paelinck stierf te Brussel op 21 Maart 1869.

Over Charles Picqué en familie, zie ook “Ghendtsche Tydinghen” - 1999 - N° 5 - pp. 295-303.

20 Juni 1825

Geboorte van de Gentse kunstschilder Victor Lagye.

Hij was de zoon van een oud-soldaat van Napoleon die zich hier gevestigd had als kleermaker. Wij bedoelen zijn vader natuurlijk, niet Napoleon.

Nog zeer jong gaat Victor werken in het atelier van Theodoor Canneel en op 16-jarige leeftijd wordt hij ingeschreven aan de Academie. Hij behaalt er een Eerste Prijs en -nauwelijks 18 jaar oud- ontvangt hij een toelage van de Stad, toelage die 6 opeenvolgende jaren zal hernieuwd worden. Hij vertrekt onmiddellijk naar Parijs, maar reist na korte tijd door naar Rome waar hij de gast is van een andere Gentse schilder die er woont en er een groot succes kent: Maes-Canini. Deze waardeerde het talent van zijn jonge stadsgenoot en belast hem met het schilderen van de decors van zijn schilderijen.

De expansieve Lagye maakt direct vrienden in Rome, hij assimileert gemakkelijk het Italiaans en hij wordt weldra de animator van een groep jongeren.

Pas 20 jaar oud wint hij een internationale wedstrijd; de Stad verhoogt zijn toelage en ook de Regering komt over de brug met een subsidie.

Italië kent een bewogen periode. De avontuurlijke Victor doet onmiddellijk mee en werpt zich enthousiast in de strijd. Hij engageert zich als vrijwilliger in het leger van de Koning van Sardinië en is weldra luitenant in het Universitair Bataljon.

Wanneer de Koning troonsafstand doet, sluit Lagye zich aan bij Garibaldi en wordt kapitein van de "roodhemden". Maar Frankrijk komt tussenbeide, Rome wordt ingenomen en dit betekent het einde van de Revolutie. Lagye wordt aangehouden, opgesloten in de gevangenis van Venetië en terdoodveroordeeld. Hij kan evenwel ontsnappen en komt te voet terug naar Gent. Hij is nu 24 jaar. Portaels die hier Directeur is van de Academie engageert hem onmiddellijk. Niet voor lang, want Lagye vertrekt naar Antwerpen, trouwt er en vestigt zich definitief in deze stad. Hij zou er een succesvolle carrière maken en Professor worden aan de Academie aldaar.

Opnoemen wat hij allemaal geschilderd heeft is onbegonnen werk. Vermelden wij toch: fresco's in verschillende Brusselse kerken en de muurschilderingen in de trouwzaal van het stadhuis van Antwerpen. Hij werkte ook mee aan de versiering van de trapzaal van onze Universiteit.

Wanneer in 1861, bij een overeenkomst met de Kerkfabriek, de Staat eigenaar wordt van de Adam- en Evapanelen van het Lam Gods, zal men op Lagye beroep doen om de copieën te maken die in de Vydtkapel kwamen.

Victor Lagye stierf te Antwerpen op 2 September 1896 en werd begraven op het nu verdwenen kerkhof van het Kiel.

20 Juni 1848

Om 6 uur 's morgens wordt Jan Frans Willems ontgraven op het kerkhof buiten de Dampoort en overgebracht naar het Campo Santo.

De man die "De Vader der Vlaamse Beweging" wordt genoemd werd op 11 Maart 1793 geboren te Boechout nabij Lier. Die dag schreef een officier van de sans-culottes met krijt op de deur van zijn geboortehuis: "Un citoyen vient de naître dans ce logis; défense d'y entrer. Respect à la citoyenne Willems dans l'exercice de ses fonctions civiques."

Dat de citoyenne Willems deze functie ernstig opnam wordt bewezen door het feit dat Jan Frans naderhand nog 13 broertjes en zusjes kreeg.

Na school gelopen te hebben in Kontich en in Lier wordt hij op zijn 16e notaris-klerk te Antwerpen. Hij brengt het in deze stad tot hulparchivaris.

In 1831 wordt hij aangesteld als Ontvanger der Registratie te Eeklo en in 1835 wordt hij overgeplaatst naar Gent. Hij woont een tijdje in de Geldmunt en verhuist dan naar het huis op de Zandberg waar hij in 1846 zou sterven.

Willems leidde een zeer actief leven als schrijver, historicus, redenaar, taalkundige.

Hij was een specialist van de Middelnederlandse handschriften en publiceerde een bewerking van "Reinaert de Vos". Hij ontving trouwens het ere-doctoraat in de Wijsbegeerte aan de Universiteit van Leuven.

Het is onbegonnen werk de verenigingen te willen opsommen waarin hij actief was.

Vermelden wij enkel dat het onder zijn ere-voorzitterschap was dat de "Maetschappy voor Vlaemsche Letteroefeningen" gesticht werd, een maatschappij die beter bekend was onder de naam van haar kenspreuk "De Tael is gansch het Volk".

Op 24 Juni 1846 verdedigde hij op het Stadhuis de belangen van de Rederijkerskamer "De Fonteyne" waarvan hij voorzitter was. Het kwam tot heftige discussies; als gevolg daarvan werd hij later op de dag getroffen door een beroerte waaraan hij overleed.

Hij werd aanvankelijk begraven op het kerkhof van de Wasstraat, maar 2 jaar later werd zijn stoffelijk overschot overgebracht naar een praalgraf op het Campo Santo.

Bij de officiële inhuldiging ervan werden redevoeringen uitgesproken door o.m. Prof. Serrure, Dr. Snellaert en Hendrik Conscience. 300 zangers onder de leiding van Joseph Mengal voerden "De Grafkrans aen Willems" uit op muziek van Gevaert en tekst van Prudens Van Duyse.

Op zijn mausoleum, ontworpen door Theodoor Canneel, kan men lezen: "Dit graf bewaart zijn asch, het Vaderland zijn naam." Meer dan 50 jaar na zijn dood werd een gedenkteken voor hem opgericht op het St-Baafsplein voor, zoals dat toen heette, de Vlaamsche Theater.

Zijn geboortehuis in Boechout dat helemaal niet bouwvallig was, werd in 1974 afgebroken zonder dat er ook maar van één zijde protest kwam. Daardoor waren er 2 parkeerplaatsen bij gekomen en dat is toch wel belangrijker, of niet misschien?

20 Juni 1880

Inhuldiging aan de Kortrijkse Poort van het plaasteren standbeeld van Jules Seys, burgemeester van 't Zieklien.

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 2000 - N° 2 - pp.110-111

20 Juni 1886

Inhuldiging van het standbeeld van Hippoliet Metdepenningen.

Zie ook "Ghendtsche Tydinghen" - 2003 - N° 3 - p.192.

21 Juni 1633

Marie de Medicis vertrekt naar Brussel na een verblijf van 6 maanden in het Prinsenhof.

21 Juni 1636

Dood van Justus de Harduwijn.

Deze humanistisch ingestelde dichter-priester werd geboren te Gent op 11 April 1582.

Hij stamde uit een aristocratische familie, zijn vader was deurwaarder bij de Raad van Vlaanderen.

Na zijn humaniora aan het Jezuïtencollege te Gent ging hij Rechten studeren aan de Universiteit van Leuven.

Hij werd priester gewijd te Gent in April 1607, maar had in 1598 reeds de tonsuur ontvangen aan het Seminarie van Douai. Hij werd na zijn priesterwijding pastoor nabij Dendermonde.

In 1613 verscheen anoniem zijn vóór 1605 geschreven liefdesgedichten "De weerlicke liefden tot Roose-mond". Zijn "Goddelicke lof-sanghen" verschenen in 1620.

Hij was de nonkel van Jacob Van Zevecote.

21 Juni 1809

De St-Niklaaskerk is volgelopen om het Te Deum bij te wonen, gezongen naar aanleiding van het plaatsen van een nieuwe schilderij "De H. Antonius te Limoges predikend" van Antoon Steyaert, bestuurder van de tekenklasse van de stedelijke Academie.

De plechtigheid wordt o.m. bijgewoond door de Prefect van het Schelde-departement, de burgemeester en het bestuur van de "Société des Beaux Arts" welke het werk aan de kerk schonk.

21 Juni 1815

Verschijning van het laatste nummer van de "Journal Universel".

Zie "Ghendtsche Tydinghen" - 1990 - N° 5 - p. 249 e.v.

21 Juni 1834

Jozef Van Crombrughe, burgemeester van Gent, reikt aan Kanunnik Triest een gouden medaille uit, hem toegekend door de vereniging "Montyon et Franklin", voor zijn apostolaat in dienst van de gebrekkigen, doofstommen, vondelingen en zieken.

"Montyon et Franklin" was een Parijse filantropische vereniging die gesticht

werd door Jean-Baptiste-Antoine Auget, baron de Montyon. Er werden jaarlijks prijzen uitgereikt. Het doel van de vereniging was: "Mettre en valeur les hommes utiles".

Over Kanunnik Triest, zie ook "Ghendtsche Tydinghen" - 1996 - N° 4 - pp. 170-181.

21 Juni 1891

Verschijsning van het eerste nummer van dagblad "Het Volk".

Dit "centenblad" werd gesticht door Arthur Verhaegen en Gustaaf Eylenbosch. Het had aanvankelijk als ondertitel: Antisocialistisch dagblad.

Vanaf 1901 luidde het motto: Godsdienst - Huisgezin - Eigendom.

Tot in 1908 was de drukkerij in de Oudburg. In 1934 belandde men in de Toekomststraat die in 1942 herdoopt werd in Forelstraat.

Voorlopig kwam het laatste nummer op 11 Mei 1940. Men begon opnieuw te verschijnen op 18 December 1944. Het einde van het zelfstandig bestaan kwam er wanneer op 4 November 1994 het dagblad overgenomen werd door de Vlaamse Uitgeversmaatschappij.

De krant die op 9 November 2000 verscheen was de laatste die in Gent gedrukt werd.

22 Juni 1131

Dood van Wulferic, sedert 1099 abt van de St-Baafsabdij.

Deze 33e abt kreeg wgens zijn wijs beleid de bijnaam van "Le Vénérable".

22 Juni 1478

Geboorte te Brugge van Filips de Schone.

Deze zoon van Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië en vader van Keizer Karel regeerde als Graaf van Vlaanderen van 1494 tot 1506.

Hij deed zijn Blijde Intrede in Gent op 15 Maart 1497, nadat hij op 18 oktober 1496 in Lier getrouwd was met Johanna van Castilië. (De Waanzinnige).

Deze niet zeer intelligente man had een meisjesgezicht en hield vooral van feesten en galante avontuurtjes. Voor de rest was hij nogal gedwee en deed wat zijn opvoeders hem zegden, vandaar dat hij de bijnaam kreeg "Philippe croit-conseil".

Hij stierf onverwacht te Burgos op 25 September 1506.

22 Juni 1559

Huwelijk van Filips II met Elisabeth van Valois.

Dit was zijn 3e huwelijk. Het is bij haar dat hij zijn dochter Isabella had.

Hij was een eerste maal getrouwd geweest met Maria van Portugal, een tweede maal met Maria Tudor en een vierde maal met Anna van Oostenrijk.

22 Juni 1681

Inwijding van Mgr. Albert de Hornes als 12e Bisschop van Gent.

Hij werd geboren in 1642 op het Kasteel van Braine-le-Château. Op het ogenblik van zijn benoeming was hij Kanunnik van St-Baafs.

Hij oefende dit ambt uit tot aan zijn dood op 4 Juni 1694.

Zoals zijn voorganger verbood hij in zijn testament dat zijn begraafing zou gebeuren met de luxe met dewelke bisschoppelijke begravingen gewoonlijk plaatsvonden en dat er een moment op zijn graf zou opgericht worden.

22 Juni 1815

Vertrek uit Gent van Lodewijk XVIII, na een verblijf alhier van 83 dagen.

22 Juni 1831

De Politie houdt 2 spinners aan die lucht gegeven hadden aan hun organgistische gevoelens door met 2 appelsienen in de hand door de straten van Gent te wandelen.

22 Juni 1852

De Glazen straat krijgt officieel de benaming: Vanderdonckdoorgang. In het deftig Gents spreekt men van de "Passage Vanderdonck".

Deze straat werd aangelegd op aanvraag van Pierre Jean Vanderdonck, een vermogende grossier in koloniale waren.

De Gemeenteraad gaf zijn goedkeuring tot de aanleg in 1846. Dit maakte deel uit van een verkaveling die gerealiseerd werd op gronden van de gesloopte fabriek Poelman-Hameling. Deze overdekte straat liep aanvankelijk van de Kleine Statiestraat (nu Schepenenvijverstraat) tot de Brabantdam. Het is pas in 1886, na de uitvoering van het Zollikoferplan dat de passage doorgetrokken werd naar de Vlaanderenstraat.

In de 19e eeuw sprak men ook van de "Polkagang" omdat ze leidde naar de populaire danszaal "Polka" die in 1883 verdween met de aanleg van de Oude Scheldestraat.

De aanvankelijke bestemming van winkelgalerij ging geleidelijk verloren en het is nu een passage van kaberdoeskes en kriebelmuiten.

Mogen wij aan de heren journalisten en andere publicisten vragen het niet meer te hebben over "het glazen straatje". Wij weten niet welke niet-Gentenaar deze naam uitgevonden heeft, maar in Gent bestaat er geen "glazen straatje", wel een "Glaoze Straote".

22 Juni 1913

Plechtige inhuldiging door Koning Albert van de nieuwe toren van het Belfort, gebouwd onder de leiding van Valentin Vaerwyck naar het oorspronkelijk plan uit de 14e eeuw.

22 Juni 1947

Inhuldiging van een bronzen gedenkplaat gewijd aan Ste-Colette.

Nicole Boilet, zo heette ze, werd geboren te Corbie in Frankrijk in 1381.

Ze had van de Paus de opdracht gekregen de kloosterorde der Clarissen te hervormen.

Zoals met vele kloosterorden het geval was, was ook hier de discipline in de loop der tijden verslapt. Colette stichtte in Zuid-Frankrijk met succes enkele modelkloosters waar teruggegrepen werd naar de oorspronkelijke levenswijze die een strenge armoede omvatte. Deze hervormde Orde kennen wij nu nog als de "Arme Claren".

Zowel Filips de Goede als de Gentenaars drongen er bij Colette op aan om ook hier een dergelijk klooster te stichten. In 1440 werd met dit doel een klooster-tje gebouwd in de Minnestraat, anders gezegd in de huidige Goudstraat.

Colette kwam hier aan in 1442 en werd geestdriftig ontvangen door de bevolking. Met haar waren 4 Franse Zusters meegekomen voor het nieuw gesticht klooster dat de naam meekreeg van "Bethlehem". Colette hield zich hier 2 maanden intensief bezig met de organisatie van het nieuw klooster en vertrok dan naar Besançon, Corbie en Amiens om daar nieuwe kloosters te stichten.

Van in den beginne kende het klooster in Gent een grote volkstoeloop en de giften en de offeranden stroomden binnen. Colette kwam hier 4 jaar later terug, maar zij was ineens veel verouderd, ziek en uitgeput. Drie maanden na haar aankomst stierf ze hier. Het bericht van haar dood verwekte een enorme sensatie. De dag na haar dood werd haar stoffelijk overschot opgebaard in de kloosterkerk. Men moest een gat in de muur van de kerk kappen om de stroom van vereerders zonder ongelukken terug buiten te krijgen. Men schatte hun aantal op 40.000.

Colette werd begraven in de kloosterkerk en, behoudens een onderbreking gedurende de godsdienststroebelen, bleef haar gebeente aldaar rusten. In 1807 werd een gedeelte van de relikwie overgebracht naar de St-Baafskathedraal. De grote relikwie die zich te Corbie bevond kwam in 1947 naar Gent. Het was toen immers 500 jaar geleden dat ze hier overleed. Te dier gelegenheid trok er een prachtige processie door de straten en werd er aan het huis in de Goudstraat, waar eens het klooster stond, een gedenkplaat onthuld.

Spijtig is wel dat de cel waar de inmiddels heilig verklaarde Colette stierf en die nog bestond in 1880, zij het dan ook als deel uitmakend van een particulier

huis, niet bewaard is gebleven. Een waardevolle toeristische troef werd op een domme manier vernietigd. Het lijkt geen twijfel dat men er een druk bezocht bedevaartsoord had kunnen van maken.

22 Juni 1952

Blijde Intrede van Boudewijn I te Gent.
Onthulling van het standbeeld van Jan Palfijn.

23 Juni 1794

Mgr. Von Lobkowitz vlucht naar Nederland.

Deze 17e Bisschop van Gent en opvolger van Mgr. Van Eersel was toch wel een buitenbeentje in de rij van Gentse bisschoppen.

De "Geheime Raad" die in dergelijke zaken zijn zeg had verwierp de kandidatuur van de prins die in Wenen geboren werd 19 Januari 1726. En dat omdat hij niet voldeed aan een der eisen die gesteld werden aan een bisschop van Gent. Hij kende namelijk geen Vlaams en een perfecte kennis van de volkstaal werd als onontbeerlijk beschouwd en van deze regel was men nooit afgeweken. Maar... von Lobkowitz was zo een beetje familie van Maria-Theresia die hem "mon cousin" noemde. Bijgevolg werd hij tot Bisschop van Gent benoemd in 1779.

Hij deed hier zijn Blijde Intrede op 22 November van hetzelfde jaar. Komende van het Kasteel van Lochristie waar hij sinds enkele dagen verbleef, kwam hij onze stad binnen langs de Dampoort. Een schitterende stoet begeleidde hem tot aan de St-Jacobskerk waar hem de kentekenen van zijn bisschoppelijke waardigheid overhandigd werden.

Daarna steeg hij terug in zijn karos, getrokken door 6 paarden en omringd door een op zijn Hongaars geklede escorte. Vandaar ging het naar de St-Baafskathedraal, maar niet rechtstreeks; om het plezier wat te laten duren maakte men een omweggetje langs de zogenaamde "toer". Na de gebruikelijke ceremonie in de kathedraal werd hij begeleid naar het Bisschoppelijk Paleis dat toen nog in de Gouvernmentstraat was.

Daar werd een luisterrijk banket aangeboden aan de burgerlijke, militaire en geestelijke autoriteiten van de stad.

Mgr. von Lobkowitz zou hier vlug bekend worden voor zijn verspilzucht en zijn gevoeligheid voor het vrouwelijk schoon. Van zodra hij hier aankwam liet hij het Bisschoppelijk Paleis vernieuwen, in het Kasteel van Lochristie een prachtige tuin aanleggen met exotische planten, hij besteedde aanzienlijke bedragen aan zijn huishouden, kocht meubelen, juwelen, enz.

Op een gegeven moment stonden er 80 schuldeisers aan zijn deur, maar Mijnheer de Baron was niet thuis.

Kon hij 's morgens aangetroffen worden in de kathedraal, dan reed hij 's namiddags in burgerkleden te paard of in een karos, vergezeld van dames en heren van de Gentse adel naar het Kasteel van Lochristi of andere plaatsen waar er lol te beleven was aan speel- en danspartijen. Het gebeurde ook dat hij in een separate koets reed vergezeld van Madame Vander Saeren, een Gentse schone, de "favorite" van de Monseigneur.

Er kwam een einde aan dat luxueus leventje in 1794, toen de Fransen in aan- tocht waren en Mgr. in paniek vluchtte uit het Kasteel van Lochristi.

Mgr. Ferdinand von Lobkowitz overleed te Münster op 29 Januari 1795. Hij werd begraven te Münster maar heeft een epitaaf in de kathedraal.

Een journalist maakte destijds het volgend epitaaf:

Bercé par le plaisir, tourmenté par l'envie,
il mourut donc, laissant l'exemple de sa vie,
Pleine de doux défauts, trop féconde en amours,
Et des dettes, hélas! qui subsistent toujours.

23 Juni 1835

Geboorte te Namur van Prof. Victor Deneffe.

Zie ook "Ghendtsche Tydinghen" - 2003 - N° 2 - p. 119.

23 Juni 1841

Stichting te Gent van de "Société philanthropique des Anciens Frères d'armes de l' Empire français" alhier beter bekend als de Napoleonisten.

Zie ook "Ghendtsche Tydinghen" - 1999 - N° 6 - pp. 361-362.

23 Juni 1935

Dood te Brugge van Jacob Semeij.

Een naam die de massa niets meer zegt, nochtans... deze architect die nooit een opleiding van architect genoten heeft werd hier geboren op 30 Maart 1864.

Deze zeer verdienstelijke Gentenaar heeft het gelaat van onze stad op veel plaatsen zeer gunstig beïnvloed. Hij heeft hier minstens een 100-tal huizen in eclectische stijl gebouwd.

Wie denkt u bouwde de huizen naar wie de Scheldelaan herdoopt werd in Vlaamse Kaai? Semeij.

Die typische huizen in de Baudelostraat? Semeij. In de Wolfsteeg? Semeij.

In de Penitentenstraat? Semeij. De nu nog overblijvende huizen op de hoek van de Borluutstraat, alias Belfortstraat? Semeij. En zo zouden wij nog een hele tijd kunnen doorgaan. Alleen al op de Heirnis komen wij tientallen huizen



Jacob Semeij (1864-1935). Foto; Verzameling Arthur De Decker.

tegen die door hem gebouwd werden: in de Eendrachtstraat, Karpelstraat, Loze Visserstraat, Tarbotstraat, enz.

De huizen op de Vlaamse Kaai waren toegewijd aan Vlaamse kunstenaars en letterkundigen zoals Prudens Van Duyse, Napoleon Destanberg, Julius Vuylsteke, Peter Benoit, Karel Ledeganck, Jan Frans Willems, enz.

Het vandalisme dat onze stad begon te teisteren na de 2e Wereldoorlog heeft er voor gezorgd dat de meeste van deze mooie, typische huizen gesloopt werden om plaats te maken voor producties van de hedendaagse konijnenkoten-architectuur.

Typisch voor de huizen van Semeij was dat in de gevel van de meesten een



Het "Gemeentekrediet" op de hoek van de Hoog- en Holstraat.

spreuk ingekapt werd, zoals "Wetenschap verlicht", "Kunst adelt", "Wie niet meer uitgeeft dan hij wint is rijk", "Rust maekt roest", "Een wijze vrouw is beter dan een schone vrouw", enz, enz. Wie wandelt langs de huizen van Semeij en zijn ogen opendoet krijgt een les van Zedenleer.

Het merkwaardige is dat de man helemaal geen architectendiploma bezat. In

het bevolkingsregister vinden we hem in 1884 terug als timmerman, in 1886 als schrijnwerker, in 1889 als aannemer, in 1899 als bouwkundige en in 1929 eindelijk als bouwmeester.

Hij heeft hier op heel wat plaatsen gewoond, o.a. op de Visserij, de Schelde-
laan, de Wenemaerstraat, de Citadellaan. Hij heeft meer dan 20 jaar gewoond
in het huis "De Passer" dat hij voor zichzelf bouwde in de Wolfsteeg.

De dag van vandaag moet men om te mogen bouwen een diploma van archi-
tect kunnen voorleggen. Dat schijnt logisch, alhoewel... Als wij eens door Gent
wandelen en wij zien die prachtige woningen van schrijnwerker Semije, die
mooie huizen op de Kunstlaan van de in het bevolkingsregister ingeschreven
als "ouvrier-décorateur" Van Houcke-Dessel, de imposante monumentale ge-
bouwen van "meester-timmerman" David 't Kindt, dan kan men zich toch
vragen beginnen stellen, als men de vergelijking maakt met wat er tegenwoordig
gebouwd wordt door onze gediplomeerde architecten.

23 Juni 1967

Plechtige inhuldiging van de nieuwe gebouwen van het "Gemeentekrediet" op
de hoek van de Hoog- en Holstraat.

Ze kwamen in de plaats van de voormalige herberg "Het Lancierke". Dit pand
maakte vroeger deel uit van het oude Rijke Gasthuis.

De prachtige restauratie gebeurde onder de leiding van architect Paul Eeckhout.
Dit zou nu niet meer kunnen, want de bouwvergunning zou geweigerd worden
als te "historiserend" en te weinig "modernistisch".

Hugo COLLUMBIEN

EEN KORT GRAFSCHRIFT

Een van de lollekens die Lodewijk De Vriese publiceerde in 1925.

Napoleon Destanberg van wien ik reeds zoo dikwijls met mijne lezers sprak,
was niet alleen de eigenaardigste maar ook de populairste onzer Volksdichters.
"Pol Destanberg" zoals men hem in de wandeling heette, was bovendien de
gedienstigheid in eigen persoon.

Zijne pen stond ter beschikking van groot en klein, van arm en rijk, van elk-
end-een.

Werd er gevierd, op een gouden of zilveren bruiloft, voor een trouwfeest, voor
een jubilee, voor een of ander feest in het familieleven, men vroeg een liedje

aan den onvergetelijken dichter van “De jongens van Gent”, men kreeg het liedje in zooveel koupleetjes als men maar wilde.

De pittige schrijver der overbekende “Liberale Liedjes” was er niet gierig mee. Ook in treurige omstandigheden, bij sterfgevallen bvb. werd zijn hulp ingeroepen. Zoo schreef hij rouwverzen en grafschriften met honderden.

Iedereen wist hem wonen, iedereen wist dat hij altijd sprekelijk was. In de voormiddag vond men hem in de redactie van het dagblad “De stad Gent”, destijds gelegen in de Korte Dagsteeg.

‘s Namiddags op zijnen “Vliegenburcht”, een rustiek buitenverblijf gelegen langs de kanten der aloude Dampoort.

Hij was vriendelijk en minzaam voor Jan en Alleman, met hem waart gij spoedig op uw gemak.

Hij was een Gentenaar van ‘t oude ras, hij was dus voor een Gents lolleken, hij kon geestig zijn.

Ik wil er u een staalken van geven. Het is wel verstaan, dat was allemaal maar lachmarterije, en dat de brave Destanberg naderhand aan het “vrêwke” heure “volle bekomste” gaf zal de verstandige lezer gemakkelijk raden. En nu ter zake.

Op een koelen morgen kwam er een oud, proper vrouwken op zijn bureau. Zij moest Menheere alleene spreken. Zij werd zonder complimenten het redactie-bureau binnengeleid.

Destanberg zat er aan ‘nen ouden lessenaar gewikkeld in ‘nen langen witte kiel, die tot aan zijn voeten reikte, een soort “tabbaard” die hem ‘s zomers noch ‘s winters verliet.

Hij had juist gedaan met het schrijven van zijn Zondagfeuilleton, “Alle weken wat”, dat destijds zoo gretig gelezen werd. Hij mocht nu uitrusten. Hij was tevreden over zijn werk, hij was welgezind.

- Zet u Moederke, zei hij goedaardig, tot de binnengekomene, en zeg mij waarmee ik u van dienst kan zijn.

Het vrêwke, door die minzamen toon op haar gemak gesteld, begon nu het doel van haar bezoek uit te leggen.

Zij was zeer langdradig, zoals meer werkmenschen, doch Destanberg had veel patiëntie en liet de bezoekster haren gang gaan.

In twee woorden:

Zij had onlangs haren man verloren. Dat ongelukkig einde was sinds lang voorzien. Hij was altijd een sukkelaar geweest, zwak van gezondheid -de dokter was om zoo te zeggen uit den huize niet- en na jaren kwelsteren was hij de eeuwigheid ingegaan.

- Menheere, zei ze, ‘t was den braefsten mensch van de wireld. Eenen uit de duust, azuu moet er nog eene geboren worden. ‘t Was ‘nen engel veur mij en veur zijn kinders, nûut nie contraerie, nûut nie oposiet, maar levende veur ‘t

geluk en 't welzijn van zijn famielde en altijd aan zijn werk, oppassend en gedienschtig veur de kalanten, nûut bij drank, nûut over zijn ure, 'n huisduive, Menheere. Dertig jaar getrêwd en 't eerste woord tusschen ons getweeën moest nog komen. Ik 'n kan 't nie genoeg zeggen: 't was 'nen engel, Menheere...

En zo jammerde het vrêwke voort. En toen kwam zij aan de conclusie: zij en heur kinders besloten aan dien braven, veurbeeldigen man d' eere te geven die hem toekwam.

Ze gingen 'nen "zerk" op zijn graf leggen, en zij nam nu de "stijtigheid" aan Menheere te komen vragen of dat hij de goedheid zou willen hên van 'nen schûunen dicht te maken om op dien steen geplaceerd te worden.

Destanberg had, zoals ik zegde, met de handen in de wijde zakken van zijnen tabbaard alles aandachtig afgeluisterd.

Toen het vrouwke eindelijk ophield met spreken, na nog 'nen keer verklaard te hebben dat zij een schoon grafschrift wilde, een aandoenlijk grafschrift, weerdig van dien braven man, dien goeden man, dien lieven man, dien engel van 'nen man, een grafschrift in een woord dat de waarheid zei, toen vroeg onze dichter kalm:

- En hoe heet uwen man, moederken?

De vrouw voor alle antwoord ging in een harer zakken en haalde er een adreskaartje uit.

- Zie, Menheere, zei ze.

En Destanberg las op het kaartje:

Petrus Rothier, Timmerman en schrijnwerker.

Een guitige lach kwam op zijn lippen.

Hij "dubde" eerst een beetje, keerde dan het kaartje om en krabbelde iets op den rug.

En toen sprak hij aldus:

- Zie vrêwke, dat es 't schuunste grafschrift dadde gij veur îwen man kunt laten maken.

't Es kort en goed, en volgens îwen wens 't spreekt de pure waarheid.

Met die woorden reikte hij het papierken aan het vrêwke over.

Zij zette heuren bril op en las op het kaartje deze simpele woorden.

PIER ROT HIER

Lodewijk DE VRIESE

BIBLIOGRAFIE

“Gentse oude Trams langs middeleeuwse glans” van de hand van Carlos Van den Ostende is weer een van die boekjes die veel oude Gentenaars zal interesseren.

Daarin komen onze goede oude gele trams weer tot leven.

De tekst is voldoende maar niet te uitgebreid om plaats te laten aan een schat van oude foto's. Bijna vergeten beelden roepen herinneringen op en maken ons weer vertrouwd met het Gent van vroeger.

Een boek dat men meer dan eens zal doorbladeren om opnieuw de meer dan 80 prachtige foto's te bekijken.

Formaat: 24 x 21 cm. - 98 bladzijden. Prijs: 21,20 euro (855 fr.)

Het boek is te verkrijgen bij Standaard Boekhandel op het St-Baafsplein of door overschrijving van dit bedrag op Rekening 001-1374535-24 van Uitgeverij Ostendis - Postbus 105 - 1930 Zaventem.

Meer dan 7 eeuwen werd het Bijlokehospitaal bediend door de Cisterciënzerzusters die leefden in de “Haven van Maria” zoals hun klooster genoemd werd.

Daar kwam een einde aan in 2001 wanneer de laatste 4 zusters hun klooster in de Bijloke verlieten om een onderkomen te vinden in de “Toevlucht van Maria”. Over het bijzonder leven van de Cisterciënzerzusters vroeger en nu, schreven Ann Cassiman en Barbara Drieskens een boekje, getiteld **“De wereld verlaten. Uit het geheugen van de Bijloke.”**

Aan elke zuster die haar intrede deed in de Orde werd een boekje meegegeven “Roeping tot het Cisterziënderleven”. Een facsimile daarvan werd achterin het boek opgenomen.

Het boek heeft een formaat van 15 x 20 cm., telt een 100-tal bladzijden en een 40-tal zwart-wit-foto's. De kaft is geïllustreerd met een kleurenfoto.

Het kost 7 euro (282 fr.). Te bekomen bij de uitgever “Gent Cultuurstad” - Bijlokekaai 7b te Gent. Tel: 09.269.87.90

Een pas verschenen lijvig boek is **“100 jaar Don Bosco - 1903-2003. Sint-Denijs-Westrem en Zwijnaarde.”**

“Don Bosco”, dat klinkt iedere Gentenaar familiair in de oren, maar velen zullen toch verrast zijn te vernemen dat dit hier al 100 jaar bestaat.

Het begon allemaal in 1903 te Sint-Denijs-Westrem als een vakschool met aanvankelijk enkele klassen houtbewerking, schoenmakerij, kleermakerij. Deze kleine kern breidde zich vrij vlug uit tot andere disciplines. Rond 1920 kwam er Griekse-Latijnse Humaniora bij en in 1962 ging men over tot een splitsing: het Technisch Instituut bleef in Sint-Denijs en het College belandde in Zwijnaarde.

In dit boek wordt uitgebreid ingegaan op de geschiedenis en de structuur van de scholen en op de zeer talrijke activiteiten die er plaatsvinden. En daarvoor is plaats nodig, want het boek heeft een formaat van ongeveer 20,8 x 29,7 cm., telt 232 bladzijden en -verschiet niet- meer dan 300 foto's(!) waarvan de overgrote meerderheid in kleur.

Het boek kost 25 euro (1.008 fr.), maar is niet in de handel. Het is wel te verkrijgen in het Don Bosco-Instituut, Kortrijksesteenweg 1025 te 9051 Sint-Denijs-Westrem.

Tel. 09.221.31.11.

Een absolute "must" voor de oud-leerlingen van deze scholen.

H.C.

VRAAG EN ANTWOORD

Antwoord van de heer **A. De Schepper** (Evergem) op de vraag en de heer **Corneel De Ceuninck** (Gh. T. 2003 - N°3 - pp.203-204)

Ik herinner mij dat in de molenhoek te Wondelgem een wegel was aan het hof van de BOONE's, welke enkel kon gebruikt worden te voet of per fiets; over het LIEFKEN (DE LIEVE) lag een houten brugsken welke men het KEIRNEMELK (karnemelk) brugske noemde.

Ik weet niet of dit iets te zien heeft met wat de heer de CEUNINCK bedoelt, wel werd hier in de Septemberdagen van 1944 enkele dagen gevochten tussen geallieerden en Duitsers welke aan de rivier de Caele nog weerstand boden.

Vraag van mevr. **Frieda VAN TYGHEM**

Naar aanleiding van een studie over Jean-Baptiste PISSON (1763-1818), stadsarchitect te Gent tussen 1802 en 1809, wordt momenteel zijn huis bestudeerd, dat gelegen was op de hoek van de Drabstraat en de Gruuthuusestraat. Hij kocht dit huis in 1795, maar volgens verschillende gegevens heeft hij dit huis herbouwd, vermoedelijk in 1808-1809 toen hij nog stadsarchitect was. Een bouwaanvraag bleef niet bewaard.

Totnogtoe zijn geen afbeeldingen van dit huis bekend, dat mogelijk in Empire-stijl was uitgevoerd. Latere eigenaars zijn Jeanne ENBRIE, weduwe CLAUS, haar zoon bankier Jean-Baptiste CLAUS, Jean-François de VOLDER, burggraaf DU BARÉ de GOMOGÈNE en kinderen, L. DE KEGHEL-VAN DROM (drukkerij) en de familie MEERT. Deze laatste ging over tot de afbraak van het huis van PISSON in 1921-22 en bouwde op die plaats vier kleinere opbrengsthuizen.

Mijn vraag luidt: *Kan iemand mij op het spoor brengen van een oude afbeelding (postkaart?) van vóór 1921, waarop het huis van PISSON nog te zien is?*

KOM 'T HUIS

Karelke Waeri is algemeen bekend voor zijn komische en politieke liedjes. Minder gekend is dat hij, zij het dan ook zeer uitzonderlijk, ernstige, zelfs dramatische liedjes schreef. Hieronder volgt er een dat dateert van Maart 1884.

O vader, o vader, kom huiswaarts met mij,
De klok slaat reeds een op de kerk,
Gij zegdet, o vader, te komen naar huis,
Zoodra als gedaan was uw werk.
Het vuur is gedoofd, geen licht meer in huis,
En moeder verlangt u te zien;
Vermits mijn klein broertje ligt ziek op haar schoot,
En niemand haar hulpe komt biën.
Kom 't huis, kom 't huis, kom 't huis,
O vader, o vader, kom 't huis.

O vader, o vader, kom huiswaarts met mij,
Reeds twee uren slaat de klok nu,
't Is droevig in huis, en mijn broertje is zoo ziek,
En het roept gestadig om u.
Want moeder die vreest dat hij sterven zal,
Nog voor dat de donker zal vliën,
Daarom lieve vader kom huiswaarts met mij,
Als gij hem nog levend wilt zien.

O vader, o vader, kom huiswaarts met mij,
Want moeder die schreit van verdriet,
Zij kust mijn klein broertje zoo teeder, zoo lief,
Terwijl hij geen lachje meer biedt.
Hij wringt zijn handjes zoo krimpens in een,
En moeder die weende zoo hard,
Zie riep, Och mijn God, mijn kindje dat sterft,
Het lijdt zooveel bittere smart.

O vader, o vader, kom huiswaarts met mij,
De klok op den toren slaat drie,
Het huis is zoo ledig en de uren zoo lang,
Daar moeder en ik u niet zie;
Het is er zoo droevig, want broertje is dood.
Door d' eng'len ten Hemel gebracht;
En dit zijn de woorden die hij stervend sprak!
Kust vader voor mij...goe...den...nacht...
Vaarwel... vaarwel... vaar... wel...
Kust... vader... voor... mij... en... vaar...wel.

Karel WAERI

UITGAVEN VAN ONZE KRING

Zijn nog verkrijgbaar en te koop in het Documentatiecentrum of via onze postrekening:

- Ghendtsche Tydinghen.

Vanaf 1980 tot heden zijn nog volledige jaargangen en losse nummers te koop tot uitputting van de voorraad.

Prijs per afzonderlijk nummer: 1,75 euro.

Prijs per volledige jaargang: 10 euro.

Voor eventueel beschikbare antiquarische jaargangen en losse nummers vóór 1980, gelieve men eerst contact op te nemen met het secretariaat.

Prijs per afzonderlijk nummer: 2,50 euro.

Prijs per volledige jaargang: 15 euro;

- Het boek "Dat was een tijd!" door John Flanders.

Prijs: 22,30 euro, bij verzending 3,84 euro bij te betalen.

- Indices op de Ghendtsche Tydinghen.

Prijs: 5 euro, bij verzending 1,23 euro bij te betalen.

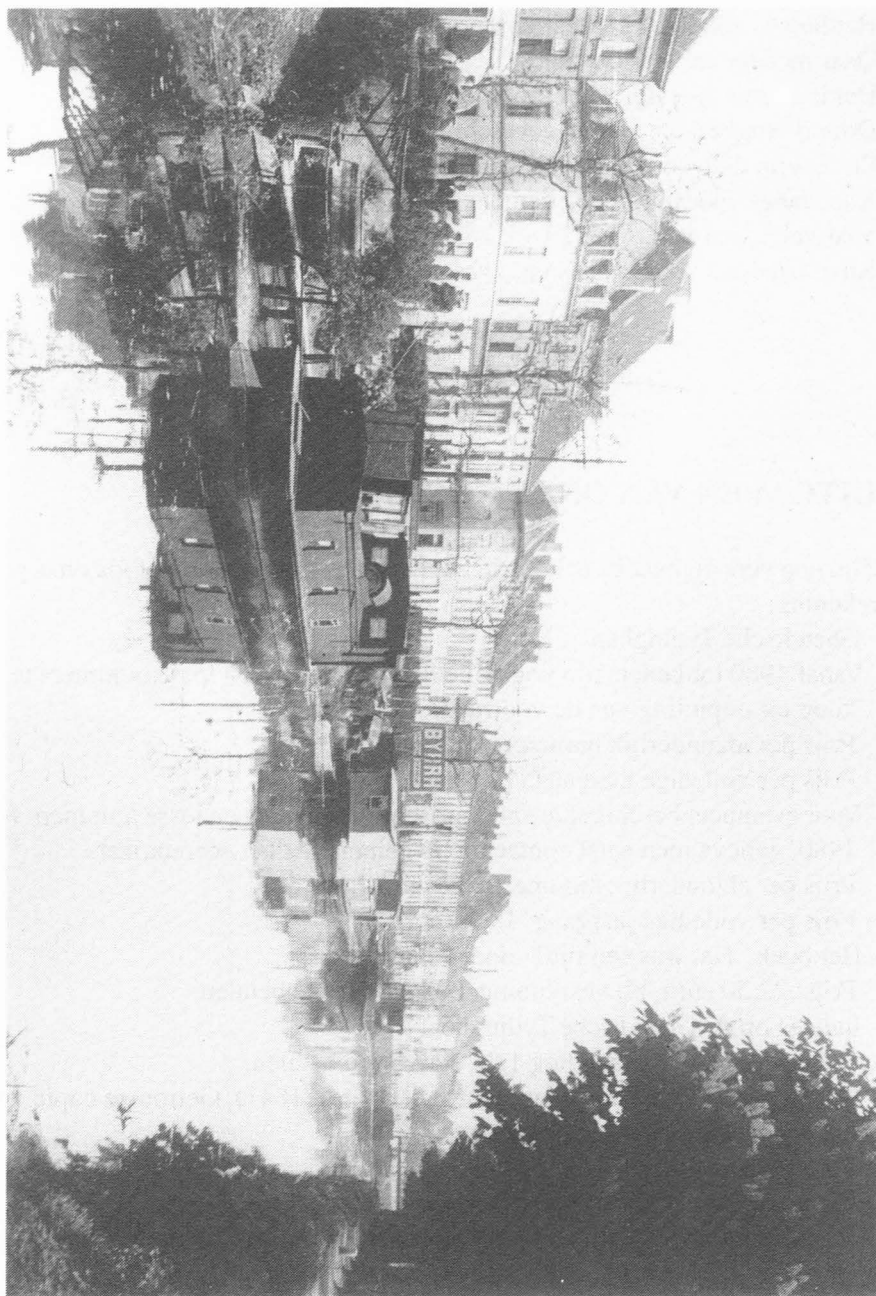
- Plattegrond van de Stad Gent door B.J. Saurel (1841). Getrouwe copie van het origineel op handgeschept papier.

Prijs: 3 euro.

Plattegronden kunnen niet verzonden worden.

Voor openingsuren van het Documentatiecentrum, zie achterkaft van Ghendtsche Tydinghen.

DIT BESTAAT NIET MEER



De Plezante Veste.